

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Spirituální teologie

Ing. Vlasta Holečková

Spiritualita mateřství

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Pavel Vojtěch Kohut, Th.D.

PRAHA 2008

Děkuji vedoucímu mé práce ThLic. Pavlu Vojtěchovi Kohutovi, Th.D. za jeho rady a vedení mé práce. Děkuji Katce Foltýnkové, která mi práci kontrolovala. Děkuji svým rodičům, svému manželovi Milanovi a svým sedmi dětem, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Děkuji všem za jejich lásku a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 30. března 2008

OBSAH

ÚVOD	4
1 BIBLICKO-TEOLOGICKÁ VÝCHODISKA MATEŘSTVÍ	6
1.1 USTANOVENÍ MANŽELSTVÍ	6
1.2 MATEŘSTVÍ	9
1.3 BOŽÍ OBRAZ V ČLOVĚKU A CYKLUS PLOZENÍ VZHLEDEM K MATEŘSTVÍ.....	13
1.4 NEROZLUČITELNOST MANŽELSTVÍ A POSTAVENÍ MANŽELŮ V RODINĚ	16
1.5 MATEŘSTVÍ, RODINA A CÍRKEV.....	19
1.6 MATEŘSTVÍ, JEHO VÝCHODISKA A CÍL	20
2 PSYCHOLOGICKÁ DYNAMIKA MATEŘSTVÍ	22
2.1 VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE.....	22
2.2 OSM VĚKŮ ČLOVĚKA PODLE E. H. ERIKSONA.....	25
2.2.1 Nejútlejší věk dítěte: Důvěra proti základní nedůvěře (do 1 roku dítěte)	26
2.2.2 Batolecí věk: Autonomie proti zahanbení a pochybnosti (2. a 3. rok).....	27
2.2.3 Předškolní období: Iniciativa proti pocitu viny (od 4. do 6. roku)	28
2.2.4 Období mladšího školního věku: Snaživost proti pocitům méněcennosti (zhruba od 6 do 11 let)	28
2.2.5 Věk dospívání: Identita proti zmatení rolí (zhruba od 11 do 20 let).....	29
2.2.6 Mladá dospělost: Intimita proti izolaci	30
2.2.7 Období dospělosti: Generativita proti stagnaci.....	31
2.2.8 Pozdní dospělost a stáří: Integrita osobnosti proti zoufalství	31
2.3 PRENATÁLNÍ OBDOBÍ.....	32
3 SPIRITUALITA MATEŘSTVÍ	34
3.1 SPIRITUALITA A MATEŘSTVÍ	34
3.2 RŮZNÉ ÚHLY POHLEDU NA SPIRITUALITU MATEŘSTVÍ	36
3.3 ERIKSONŮV MODEL A SPIRITUALITA	37
3.4 SPIRITUALITA MATEŘSTVÍ V ČASE	39
ZÁVĚR	41
SEZNAM LITERATURY	43
ANOTACE V ANGLICKÉM JAZYCE	45

ÚVOD

Tématem této práce je spiritualita mateřství, která se odráží v každodenním životě matky. Hledá odpověď na otázku poslání ženy a ukazuje její život, jak je prodchnut spiritualitou a právě přes tuto spiritualitu vede ke svému naplnění. Vždyť život bez Boha je život beze smyslu a vede k rezignaci a zoufalství. Přijmutí poslání Bohem a naplnění jeho hodnot nejen fyzicky, ale i duchovně, a to nerozděleně a bez oddělování duchovního života, vede u ženy k celistvosti jak jedince tak k naplnění tohoto poslání.

Termín spiritualita mateřství se jeví problematický v tom smyslu, že se nejedná o spiritualitu ve vlastním smyslu, která by byla dána nějakým zakladatelem. V tomto termínu se ale zrcadlí snaha najít v životě ženy, která je fyzicky uzpůsobena rodit děti, spirituální aspekt. Termínu spiritualita mateřství je zde tedy použito ve smyslu analogickém jako vyjádření souhrnu základních duchovních nasměrování na základě skutečnosti mateřství.

Pro zkoumání spirituality jsou důležité prameny, se kterými spirituální teologie pracuje, ty lze rozdělit do čtyř skupin, podle toho, z jaké oblasti pocházejí. Jsou to obecné teologické prameny, vlastní duchovní prameny, pomocné prameny antropologických věd a současné zkušenostní prameny. Je patrné, že ne všechny prameny mají stejný vliv na výslednou práci, protože se od sebe značně liší vypovídající hodnotou a možnostmi vývoje či dosaženého poznání v různých vědních oborech a jeho možného dalšího prohloubení na základě dalších poznatků. Tato práce vychází z pramenů primárních, jedná se především o Bibli, Katechismus katolické církve a církevní dokumenty. Sekundární literatura se vztahuje k duchovní tématice a oboru spirituality, dále je použita odborná literatura z psychologie a psychiatrie.

Metody, které spirituální teologie využívá, jsou především deduktivní a induktivní, či jejich kombinace, které jsou obohaceny o další prvky, nová metoda je stále v procesu vývoje a je otevřena pro další rozvoj. Ve spirituální teologii v současné době převládají tři proudy metod, a to proud teologický, historický a psychologický. Je dobré k nim přistupovat komplexně a integračně. Nestojí proti sobě, ale mohou dotvářet celek. Základní postoj je postoj víry, která možnost studia spirituální teologie předpokládá, jde o jistou predispozici.

Metoda, která byla zvolena, nejprve vymezuje mateřství v biblicko-teologickém pojetí a vychází především z Bible, Katechismu katolické církve a učení magisteria. Pro bližší pohled na mateřství v jeho konkrétní situaci s ohledem na rozvoj v čase byla

zvolena psychologická dynamika mateřství v aplikaci na vývojovou psychologii a Eriksonův model vývoje jedince. Závěr práce se věnuje spiritualitě mateřství jako celku s ohledem na již zpracovaná témata. Je do něj také zahrnut výklad pojmu spiritualita, protože se těsně váže na spiritualitu mateřství, která je zde popisována.

Když jsem se zamýšlela nad tématem této práce, spiritualita mě velmi oslovovala, hledala jsem, v jaké oblasti bych se mohla spirituality dotknout. Vzala jsem si slovník spirituality a pročítala různá témata a zjistila jsem, že ač je zde velká spousta hesel, spiritualita mateřství ve slovníku není. Není to tím, že by v mateřství žádná spiritualita nebyla, spiritualita ženy je často rozebírané téma, ale z prostého pohledu mateřství se tak neděje.

Láska, která má největší podíl v mateřství, má možnost přestoupit hranice a šířit se dále v podobě kruhů na vodě celou lidskou společností, v čemž spatřuji veliký úkol pro mateřství. Neuzavírat se do své rodiny, do svého vztahu k dětem, k manželovi, ale přinést tuto lásku skrze nesobectví celé společnosti, právě skrze děti, ale i jejich matky a otce, kteří ji mohou šířit dále, neboť rodina je základ společnosti a má své místo i v církvi, která ve světě působí. Tato láska je odpovědí, jež se právě nachází ve spiritualitě mateřství.

1 BIBLICKO-TEOLOGICKÁ VÝCHODISKA MATEŘSTVÍ

Východiska mateřství budou hledána především v Bibli, dále pak v Katechismu katolické církve, kde se píše o tématech manželství, rodiny a žen, taktéž v církevních dokumentech, které se vyjadřují k těmto okruhům. Mezi mateřstvím Panny Marie a termínem Matka Boží je možné též nalézt biblicko-teologickou spojitost k mateřství obecně.¹

Biblicko-teologická východiska mateřství se nacházejí v knize Genesis, kde se píše o počátku našich dějin. Základ mateřství je nutno spatřovat v Gn 4,1, neboť se zde hovoří o plození. Předchází mu text Gn 2,24, kde je ustanoveno manželství, v kontextu s tím, co uvádějí Mt 19,3-9 a Mk 10,1-12 o nerozlučitelnosti manželství. Tyto texty budou v další práci dále rozpracovány, jsou zde zmiňovány pro svou komplexnost, která se vztahuje k mateřství a má pro ně prvořadý význam. Mezi manželstvím a mateřstvím existuje kontinuita, která je v Bibli zachycena. Manželství je vztahové, je projevem vztahu mezi mužem a ženou, ale vztahuje se i k jejich tělesnosti. Mateřství z tohoto vztahu vychází. Tyto biblické texty vypovídají o zmíněné vztahovosti a podmíněnosti mezi mužem a ženou, a tím také vypovídají o mateřství.

Z přiblížení výše uvedených textů z knihy Genesis vyplyne, že manželství má plodivou funkci, o čemž svědčí i Katechismus katolické církve, když hovoří o manželství. Tato plodivá funkce je realizována mateřstvím, které se vztahuje k rodičovství. Jedním z vodítek při hledání biblicko-teologických východisek mateřství mohou být katecheze Jana Pavla II., který se touto problematikou hlouběji zabýval ve své katechezi *Teologie těla*, kde tyto texty podrobně rozebral.

1.1 Ustanovení manželství

Pro hledání biblicko-teologických východisek bude nejprve nutné vyjít z manželství a pak se teprve zaměřit na mateřství. Ustanovení manželství je v Gn 2,24, neboť v knize Genesis je stanoveno, že muž a žena byli stvořeni pro manželství: „*Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem*“ (Gn 2,24). Toto ustanovení vytváří podmínky pro perspektivu lidské existence, danou Bohem, která je stále obnovována plozením, jenž je "sebereprodukce". Tato perspektiva je ve vědomí lidstva zakořeněna a je

¹ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*. O důstojnosti a povolání ženy, Praha: Zvon 1992, čl. 19.

dána mužstvím a ženstvím každého člověka.² Tělesnost člověka, jeho mužství a ženství, je viditelným znamením ekonomie Pravdy a Lásky, která vychází ze samotného Boha, neboť v člověku stvořeném k Božímu obrazu je zjeven sám svátostný ráz stvoření, svátostný ráz světa. V tomto smyslu lze plně chápat slova ustanovující svátost manželství, která jsou přítomná v Gn 2,24.³

Když se papež Benedikt XVI. v encyklice *Deus caritas est*, zabývá tímto citátem, zdůrazňuje především to, že člověk byl na počátku neúplný a hledal celistvost ve druhém. "Celý" bude až ve společenství muže a ženy, což od stvoření odkazuje člověka na manželství, na pouto, na jedinečnost, na konečnou platnost.⁴

Svátost manželství působí jednotu. Křesťanští manželé čerpají z milosti, která pramení ze svátosti manželství. Tato milost je svátosti manželství vlastní, je určena ke zdokonalování manželské lásky, k posilování její nerozlučitelné jednoty (srov. KKC 1641). Je to jednota, která pomáhá v manželském životě k jeho svatosti, k přivádění dětí na svět a k jejich výchově právě působením milosti. Cesta, která vede k této jednotě, je přes vzájemné odpuštění, jak píše Pavel v listě Efezským: „*Podřizovat se jeden druhému z úcty ke Kristu*“ (Ef 5,21), milovat se nadpřirozenou a něžnou láskou, brát na sebe svůj kříž a mít sílu následovat Krista. To vše je závislé na milosti, jejímž zdrojem je Kristus. Pro mateřství, které může čerpat z těchto zdrojů a tím naplňovat své poslání, je velice významné působení této milosti, protože se může dokonaleji uskutečňovat a tím vydávat své plody.

Když se hovoří o mateřství, o jednotě muže a ženy, je nutné také najít postavení dítěte. „Svou přirozenou povahou jsou manželství a manželská láska zaměřeny k plození a výchově dětí, což je koruna manželské lásky“ (KKC 1652). Velice důležité pro život dítěte je jeho přijetí rodiči, otevřenost pro přijetí dítěte. Mít k němu lásku, milovat ho již od počátku. Role matky je nezastupitelná, ona již v počátku může způsobit jeho smrt. Nepřijetí dítěte, jeho odmítání může dítěti způsobit četná zranění, která mohou vést k pokřivení charakteru. Když je matka milována otcem dítěte, snáze přijímá své dítě. Láska k matce a přijetí matky otcem dítěte otevírá ony dveře dítěti. Proto je tak důležité přijetí dítěte oběma rodiči!

Dítě je vlastně plodem lásky a jednoty mezi mužem a ženou, je jejich "jednota", jejich naplnění. „*Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se*

² Srov. JAN PAVEL II.: Teologie těla. Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu, Praha: Paulínky, 2006, čl. 19.1.

³ Srov. tamtéž, čl. 19.5.

⁴ Srov. BENEDIKT XVI.: Encyklika *Deus caritas est*, Praha: Paulínky, 2006, čl. 11.

jedním tělem“ (Gn 2,24). Když se muž a žena opravdu milují, je-li jejich láska veliká, touží po tom se jeden druhému darovat, je-li jejich láska ještě větší, roste-li, vzájemné sebedarování jim nestačí, chtějí spolu počít dítě, obdarovat se, obdarovat ještě někoho mimo sebe. „Manželé usilují výlučným osobním darováním sebe, které je jim vlastní, o společný podíl na svých bytostech, směřujících k vzájemnému osobnímu zdokonalování, ke spolupráci s Bohem na plození a výchově nových životů.“⁵ Dítě je tedy láskyplným darem, plodem jednoty rodičů.

Samozřejmě lze namítat, že skutečnost je někdy jiná. Často se v lidské společnosti stává, že dítě je přítěží. Není vnímáno jako dar. Může se stát, že dítě není plodem opravdové lásky mezi mužem a ženou, v tomto případě není vnímáno jako výraz vzájemného sebedarování a darování navenek. Ač se stále jedná o dar, dítě pak většinou jako dar není přijímáno, není s ním také takto zacházeno. V tomto případě se nejedná o plnost obdarování a naplnění lásky. I když tyto rodiče mohou k této plnosti dorůst poznáním a přehodnocením svých hodnot a svého sobectví. „Dítě může vyrůstat a stávat se dospělým člověkem, *„síliti a růst v moudrosti“* (Lk 2,40), pouze je-li svědkem vzájemné lásky svých rodičů.“⁶

Na slova z Gn 2,24: „*muž... přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem*“ tematicky navazuje text Gn 4,1 v němž se hovoří o „poznání“. „*I poznal člověk svou ženu Evu a ta otěhotněla a porodila Kaina. Tu řekla: „Získala jsem muže, a tím Hospodina.“ Dále porodila jeho bratra Ábela*“ (Gn 4,1-2). V manželském "poznání" je dána žena muži a on jí, což obsahuje definitivní objev významu lidského těla v jeho mužství a ženství, je to manželské spojení, v němž se stanou muž a žena jedním tělem, což vede až k nejhlubší intimitě každého jedince, která je spojena s jeho identitou muže a ženy. Toto "poznání" je proneseno i při Zvěstování, kdy Maria z Nazareta pronesla: „*Jak se to stane? Vždyť muže nepoznávám!*“ (Lk 1,34). Tento biblický text hovoří stejným jazykem. "Poznání", je v biblických textech používáno jako termín pro všechny obdobné texty, vyjadřuje niternost a jedinečnost každé osoby, muže i ženy, a vypovídá o individualitě člověka.⁷

Porod, zrození nového života plyne z naplnění onoho "poznání". Mateřství je fenomén, neboť žena nepotřebuje vzdělání ani certifikát, k tomu, aby se mohla stát matkou. Přesto je důležité se na mateřství připravit, neustrnout a stále ho rozvíjet. Okolnosti a dynamika vztahu mezi matkou a dítětem to vyžadují. Porod dítěte lépe uschopní ženu stát se matkou, je to utrpení, oběť a láska, pokora před úžasem nad novým životem. V knize

⁵ PAVEL VI.: *Humanae vitae*. O správném sdělování lidského života, Stojanov: 1980, čl. 2.8.

⁶ AUGUSTYN Józef: *Sexualita v našem životě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 188.

⁷ Srov. JAN PAVEL II.: *Teologie těla*, čl. 20.3-5.

Genesis po pádu člověka do hříchu Bůh promlouvá k ženě: „*Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení*“ (Gn 3,16). Porod a bolest neodmyslitelně patří k sobě, ale k porodu také neodmyslitelně patří radost nad zrozením nového života. Mezi porodem a bolestí existuje tajemný vztah, a to nejen v případě tělesného mateřství, ale také u mateřství duchovního.⁸ „To první je znamením daleko hlubšího mateřství ženy, které je součástí jejího samotného bytí, jež sdílí s Bohem, aby zrodila člověka pro božský život.“⁹

1.2 Mateřství

"Poznání" se týká lidské tělesnosti a sexuality (pohlavnosti), což má svůj zásadní význam pro samou teologii těla, o které píše Jan Pavel II. a vztahuje ji v jedenadvacáté kapitole přímo k mateřství. Tuto kapitolu ve výše uvedeném díle papež nazval: „Tajemství ženy se zjevuje v mateřství“. Toto tajemství spočívá právě v onom "poznání", o němž se hovoří v Gn 4,1: „*Ta otěhotněla a porodila*“. Žena stojí před mužem jako matka, byl v ní počat a rozvíjí se v ní a z ní se rodí do světa nový život. Tím se také odhaluje do posledních důsledků mužství muže, jeho plodivý a "otcovský" význam jeho těla. Mateřství poukazuje na zvláštní schopnost ženského organismu, který slouží k početí a plození lidské bytosti za spoluúčasti muže. Jan Pavel II. zde spatřuje paralelu a stejnorodost muže a ženy, která se nachází ve slovech: „*Tělo z mého těla a kost z mých kostí*“ (Gn 2,23) a je pak potvrzena slovy první ženy-matky: „*Získala jsem muže od Hospodina*“ (Gn 4,1), což pronáší Eva, když počala a porodila. Bible chválí druhou Evu, Ježíšovu matku slovy: „*život, který tě nosil a prsy, které tě kojily*“ (Lk 11,27). Tyto citáty mají úzké propojení na mateřství, chválí ho v jeho typickém výrazu tvůrčí lásky.¹⁰ Uvedený citát z Lukáše je možné ještě umocnit tím, co Ježíš odpovídá: „Spíše jsou blahoslaveni ti, kdo slyší Boží slovo a zachovávají ho“ (Lk 11, 27-28), což udává směr i pro mateřství.¹¹

Podstata mateřství je především vyjádřena tím, že se žena stává matkou. Podstatu mateřství je nutno spatřovat i v cíli, ke kterému mateřství vede. A tím je uchování rodu

⁸ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl. 19.

⁹ CROISSANT Jo: *Žena neboli kněžství srdce*, Praha: Paulínky, 2005, 107.

¹⁰ Srov. JAN PAVEL II.: *Teologie těla*, čl. 21.

¹¹ Srov. CANTALAMESSA Raniero: *Maria, zrcadlo církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 81.

a předávání hodnot. Velkou roli zde hraje výchova a rozvoj svědomí dítěte.¹² Je nutné zdůraznit, že na počátku mateřství je láska, která mu předchází a spojením muže a ženy, tato láska činí ženu matkou.¹³ V hlubším pohledu mateřství vede k eschatologickému cíli, jelikož cílem lidí je spása (srov. KKC 288).

Ve svém jádru je mateřství prostředek, který napomáhá vytvářet podmínky pro přijetí a navázání vztahu k Bohu. Tato schopnost jedince navázat vztah k Bohu, vnímat ve svém životě Boží volání, je podmíněna tím, že se člověk v první řadě musí cítit být přijímán a milován. Pak teprve může přijmout svůj život a v něm vnímat Boží hlas.¹⁴ Mateřství je vybaveno potenciálem, který tyto podmínky navozuje. Prvotní zodpovědnost za svědomí dítěte mají rodiče, formují reakce svědomí dětí, později se připojují i spoluvychovatelé, člověk se stále vyvíjí a to již od početí, jedná se vlastně o stálý rozvoj jedince.¹⁵

V prvních letech života se utváří ve vztahu matky a dítěte pradůvěra, která je velice důležitá pro budoucí rozvoj dítěte. Vytváří totiž v dítěti důležitou vlastnost, kterou je zodpovědnost. Tato zodpovědnost se rozvíjí u dítěte díky svědomí a připravuje podmínky pro navázání zdravého vztahu s Bohem (srov. KKC 1778-1781). Svědomí by bez této pradůvěry mělo u dítěte zkreslený či nerozvinutý charakter. „Pro připravenost dospělého člověka převzít vůbec zodpovědnost je jedním z nejdůležitějších předpokladů zprostředkování pradůvěry, o kterou je třeba se postarat v prvních dvou letech života, vytváří se přijetím dítěte rodiči, především matkou.“¹⁶ Z toho tedy vyplývá, že prostřednictvím přijetí dítěte matkou v raném dětství se rozvíjí jeho svědomí. Rozvoj svědomí, jeho výchova dítěti umožňuje převzetí zodpovědnosti díky nabytí důvěry a vede ke svobodě, což napomáhá cestě, která vede k cíli, kterým je spása (srov. KKC 1783-1785).

Mateřství má schopnost utvářet pro dítě takové podmínky, ve kterých je schopno navázat vztah k Bohu, jenž je odpovědí na Boží volání. Mateřství slouží Bohu a to tím, že dítě otevře Bohu. Ideální matka by v první fázi života přispěla k ideálním výchozím podmínkám pro toto navození vztahu k Bohu. Je to láska, která přináší tyto výchozí

¹² Srov. Dokumenty II.vatikánského koncilu: Věřoučná konstituce pastorální o církvi a dnešním světě *Gaudium et spes*, Praha: Zvon, 1995, čl. 31.

¹³ Srov. MALÝ Václav: Postavení ženy v církvi, in: Žena v církvi a ve společnosti, sborník Unie katolických žen III., Praha: Pastorační středisko, 2005.

¹⁴ Srov. Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé (vydala Německá biskupská konference 1995), České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1998, čl. 3.2.

¹⁵ Vývojová psychologie se zabývá stupni vývoje jedince, kterými ve svém životě prochází a tím se vyvíjí, dalo by se říci, od početí až do smrti.

¹⁶ Život z víry, čl. 3.2.

podmínky. Jelikož je člověk stvořen k obrazu Božímu, tato láska je obrazem lásky, kterou nás přijímá a miluje Bůh¹⁷. Protože cíl člověka je eschatologický, má láska v případě každého jedince svůj význam právě ve smyslu eschatologickém, tato láska se odráží ve vztahu mezi manželi, v poslání mateřství, v přijímání a milování dítěte matkou, a vztahu ženy matky k okolnímu světu a k Bohu.¹⁸

Kvalita mateřství matky je závislá na tom, jak dokáže darovat lásku. „Pro člověka je nemožné žít pouze v dávající a sestupující lásce. Nemůže stále jen dávat, musí také dostávat. Kdo chce dávat lásku, musí jí být sám obdarován. Jistě, člověk se může – jak nám to Pán říká – stát pramenem, z něhož vyvěrají proudy živé vody (srov. Jan 7,37-38). Ale aby se stal takovým pramenem, musí sám znovu a znovu pít z prvního a původního pramene – u Ježíše Krista, z jehož otevřeného Srdce vytéká sama láska Boha (srov. Jan 19,34).“¹⁹

Když nemá matka pro své dítě dostatek lásky, může se to projevovat nedostatečnou péčí o ně. Dítě je závislé na tom, jaké kvality lásky vykazuje jeho matka. V raném dětství, kdy je dítě závislé na matce, existuje paralela mezi biologickou, psychologickou a duchovní péčí matky o dítě, mezi dobrou a špatnou péčí v těchto směrech. Nejenže je matka uzpůsobena, aby o dítě v raném dětství pečovala biologicky, a tím vytvářela podmínky pro fyzický růst dítěte, ale stejně je vybavena v oblasti duševní a i duchovní. Matka svému dítěti svou psychologickou péčí poskytuje psychickou rovnováhu a psychický rozvoj. A duchovní péčí, utvářením hodnot a vytvářením pevného vztahu mezi matkou a dítětem, začíná duchovní růst dítěte.

Na negativním principu, při kterém je znázorněn dopad špatné mateřské péče, je možné odhalit jak pozitiva, tak i smysl a cíl mateřství. Tak jako dítě přestává být na matce závislé při své výživě, tak je tomu i v ostatních oblastech. Ale jako špatná výživa, v krajním případě žádná, může dítě fyzicky zlikvidovat, je tomu tak i v psychické i duchovní oblasti, kdy při selhání mateřské péče dochází ke škodám.

Při špatném působení matky na dítě nastává u dítěte psychické strádání, neboť láska je jediná skutečná potřeba lidské bytosti.²⁰ Vlivem tohoto špatného zacházení vzniká deprivace dítěte a dochází k hlubokým psychickým zraněním.²¹ Není-li matka schopna vytvořit prostor pro duchovní růst dítěte, ale naopak dochází-li u něho k duchovnímu

¹⁷ Srov. BUOB Hans: Povolání k vydanosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 112.

¹⁸ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl. 30.

¹⁹ BENEDIKT XVI.: *Deus Caritas est*, čl. 7.

²⁰ Srov. OLIVAR Roberto Roche: *Etická výchova*, Bratislava: Orbis Pictus Ispropolitana, 1992, 31-33.

²¹ Srov. VÁGNEROVÁ Marie: *Psychopatologie pro pomáhající profese, rozšířená a přepracovaná vydání*, Praha: Portál, 2004, 54.

strádání, projeví se to u dítěte nemožností navázat vztah k Bohu. U dítěte dochází k nerozvinutému svědomí a v neposlední řadě k pokřivení jeho charakteru, čímž má ztížen přístup k Bohu. „Výchova svědomí zaručuje svobodu a plodí pokoj v srdci“ (KKC 1742). Tím, že dítě hůře vnímá Boží hlas ve svém svědomí a nevidí pro sebe naději v Božím milosrdenství, neboť se necítí hodno spásy či vůbec o této spáse nemá povědomí, není uschopněno vnímat Boží milosrdenství a přijmout dar víry (srov. KKC 1781). Tato situace nastává v případě nedostatku mateřské lásky a z toho plynoucího pocitu méněcennosti dítěte.²² Dítě se může dostat i do deprese, která má obdobné projevy jako u dospělých a vede k narušení a omezení dalších sociálních kontaktů.²³ Z nenavázání dobrého vztahu mezi dítětem a matkou, a tím neutvoření podmínek pro navazování dobrých vztahů dítěte i s jinými lidmi, vyplývá i nedostatečný vztah k Bohu. U dítěte se vytváří nedůvěra se všemi negativními projevy. Start dítěte do života je v tomto případě velice znevýhodněn. Vypovídá o tom i následující citace: „*Neboť kdo nemiluje svého bratra, kterého vidí, nemůže milovat Boha, kterého nevidí*“ (1 Jan 4,20). Avšak tento text vůbec nevylučuje lásku k Bohu jako něco nemožného – naopak v souvislosti právě citovaného Janova listu je výslovně vyžadována. Je podtrženo neodlučitelné zkřížení lásky k Bohu a bližnímu. Obě patří k sobě tak, že se tvrzení: miluji Boha – stává lží, jestliže se člověk uzavírá vůči bližnímu nebo ho dokonce nenávidí. Tento Janův verš se musí vykládat spíše tak, že láska k bližnímu je cesta, aby se člověk setkal s Bohem, a odvrácení od bližního činí člověka slepým pro Boha.²⁴

Na negativním, ale i pozitivním působení matky, je tedy možno vyzorovat predispozici ženy- matky k vytvoření dobrých výchozích podmínek pro dobrý start dítěte do života, pro možnost jeho duchovního rozvoje. Mateřství slouží těmto výchozím podmínkám, které směřují ke spáse lidí. Analogie mateřské lásky je daná láskou Boží. „Bůh nám nepředpisuje nějaký cit, který nemůžeme přivodit. Miluje nás, ukazuje nám svou lásku a dává nám ji pociťovat, - a z tohoto Božího "nejdříve", může jako odpověď vzkličít láska i v nás.“²⁵

²² Srov. tamtéž, 600-601.

²³ Srov. tamtéž, 360-391.

²⁴ BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, čl. 16.

²⁵ Tamtéž, čl. 17.

1.3 Boží obraz v člověku a cyklus plození vzhledem k mateřství

Člověk se narodí z ženy-rodičky zásahem muže-rodice, tím se reprodukuje "Boží obraz", který je od počátku již ve stvořeném prvním člověku. „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem...jako muže a ženu je stvořil*“ (Gn 1,27). V tomto je obsažena kontinuita a jednota, i když je zde i rozdílnost vlivem dědičného hříchu. Tento obraz tajemství předávají muž a žena tím, že se stávají "jedním tělem", čímž obnovují existenci člověka jako Božího obrazu a předávají jej „s pomocí Hospodina Boha“.²⁶ Během samotného tajemství početí, při kterém vzniká dítě v lůně matky, jsou přítomni muž, žena a Bůh. Duše člověka, která je nesmrtelná, vzniká při početí a je zpřítomněna Bohem. Jedná se o posvátnou záležitost, rodiče spolupracují na Božím díle a měli by ke svému dítěti přistupovat jako ke svébytnému jedinci, který je chtěný Bohem, a který je k "Božímu obrazu".

Mateřství je ve vzájemném vztahu k otcovství. Žena se stává matkou početím dítěte. Mateřství se tedy vztahuje k plození.²⁷ Bůh je ve Starém zákoně nazýván matkou i otcem²⁸, člověk se stává matkou prostřednictvím jiného člověka, který se stává otcem. „Člověk je osoba, a to muž a žena ve stejné míře. Oba byli stvořeni k obrazu a podobě osobního Boha.“²⁹ Není dost možné prožívat mateřství či ho pojmenovat a nemyslet přitom na otcovství, ono totiž tvoří celek, který je v sobě vzájemně vnitřně závislý, přestože je rozdělen do dvou bytostí. Co činí z mužů a žen rodiče, tedy to, že se stávají matkami nebo otci? Triviální otázka s nádhernou odpovědí: jsou to jejich děti. Když dítě dospěje, bude moci být opět mužem nebo ženou, aby se mohlo stát otcem či matkou, a tak naplnilo ono Boží poslání: „*Plodte a množte se a zaplňte zemi*“ (Gn 1,28). Cestu nám Bůh ukazuje v samotném Božím Synu Ježíši Kristu, je to cesta pro matky a otce a jejich děti, aby mohly právě ve svém životě naplňovat poslání, které vede ke svatosti.³⁰ I když toto poslání je realizované v různosti cesty, tak také růzností povolání, vždy jede v duchu evangelia. A toto evangelium je také měřítkem veškeré spirituality.³¹ „Plodnost manželské lásky se

²⁶ Srov. JAN PAVEL II.: Teologie těla, čl. 21.

²⁷ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl.8.

Zde je pojednání o analogii božského plození, které je v Bohu "zcela jiné": dokonale duchovní a bytostně božské. Naproti tomu v lidském řádu patří plození k "jednotě dvou".

²⁸ Srov. tamtéž.

²⁹ Tamtéž, čl. 6.

³⁰ Srov. WALDENFELS Hans: Fenomén křesťanství. Křesťanská universalita v pluralitě náboženství, Praha: Vyšehrad, 1999, 52-53, 123, 134.

³¹ Srov. WEISMAYER Josef: Život v Plnosti. Dějiny a teologie duchovního života, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994,11.

rozšiřuje na plody mravního, duchovního i nadpřirozeného života, který rodiče předávají svým dětem výchovou. Rodiče jsou prvními a hlavními vychovateli svých dětí“ (KKC 1653). Slovo rodiče se vztahuje na muže i ženy ve stejné míře, je vlastně vyjádřením dvojího pohlaví jedním slovem, nezávisle na pohlaví, čímž vyjadřuje zároveň jednotu a rovnost muže a ženy jako rodiče (lat. "*parentes*" = ploditelé).³² Ti spolu s dětmi vytvářejí rodinu, ve které je prožívána plnost života a naplňování poslání skrze láskyplné sdílení.³³

Žena má zvláštní podíl na tom, jak vzniká další jedinec a to tím, že je nositelkou života. „Biblický vzor "ženy" vrcholí a je jakoby korunován v mateřství Matky Boží.“³⁴ Proto má mateřství zvláštní postavení vůči muži a jeho otcovství, které není podřazené, ale je jiné, neboť je rovnost pohlaví, ale plní jinou funkci, stává se výzvou vůči muži a jeho otcovství. „Vždyť právě děti, narozené z pozemských matek, synové a dcery lidského rodu, dostávají od Božího Syna moc se stát "*děťmi Božími*" (Jan1,12)“.³⁵

Vztah ženy k Bohu je také vyjádřen mateřskou modlitbou, modlitbou v rodině. V té se také odráží Boží obraz ve své vztahovosti.³⁶ V rodině, která žije z darů Ducha svatého, jsou vytvářeny příhodné podmínky pro svou dobrou existenci. Rodiče duchovním životem, který je založen na ženské a mužské spiritualitě³⁷, uvádějí své děti přirozeně do vztahu k Bohu. „Zvlášť pronikavě působí na dítě praktický život z víry, jež vidí na svých rodičích a sourozencích.“³⁸ Maminka se modlí-li za své nenarozené dítě, se kterým je intimně spojena, modlí se vlastně s ním. Matky mají více trpělivosti a většinou uvádějí své děti do modlitby. „Žena je srdcem rodiny a chrání její jednotu.“³⁹ Spočívá na ní velký podíl lásky, která povzbuzuje, odpouští, usmiřuje. Přivádí děti k Bohu a modlí se za děti a s dětmi. Jednotě v rodině napomáhá také to, má-li rodina možnost modlit se pospolu, což tuto jednotu posiluje. Je ovšem důležité připravit děti na reálný život. „Ne, dost často nelze

³² Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl.8.

³³ Srov. Věřoučná konstituce pastorální o církvi a dnešním světě *Gaudium et spes*, 52.

³⁴ JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl.19. Text pokračuje: „Slova protoevangelia: "*Nepřátelství ustanovují mezi tebou a ženou*" se tu znovu potvrzují. Bůh v jejím mateřském "*fiat*" (=ať se mi stane) buduje základ nové úmluvy s lidstvem. To je věčná a definitivní smlouva v Kristu, v jeho těle a krvi, v jeho kříži a zmrtvýchvstání. Právě proto, že se má tato úmluva naplnit "*v těle a krvi*", tkví její začátek v Matce-rodičce. "*Syn Nejvyššího*" může jen jí a díky jejímu panenskému a mateřskému "*fiat*" říci Otcí "*dal jsi mi tělo... Hle, přicházím, abych plnil, Bože tvou vůli*"...“

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl.7.

³⁷ Srov. HOLUB Tomáš: Akcenty mužské a ženské spirituality, in: *Žena v církvi a ve společnosti*, sborník Unie katolických žen II., Praha: Pastorační Středisko, 2001, 34.

³⁸ TOMÁŠEK František: *Pedagogika pro vychovatele a rodiče*, Brno: Nibowaka, 1992, 100.

³⁹ CROISSANT: op.cit., 148.

problémy vyřešit ani modlitbou. Je prostě důležité je unést.⁴⁰ Pak je důležité modlit se za sílu pro ustání dané situace. Vzorem takové modlitby je Ježíšova modlitba.⁴¹ Ježíš se v Getsemanech modlil: „*Otče můj, není-li možné, aby mne ten kalich minul, a musím-li jej pít, staň se tvá vůle*“ (Mt26,42). Aniž to děti i rodiče vnímají, vychovávají rodiče své děti právě svědectvím svého života, a tedy i tím, jak a za co se modlí a jak zvládají úskali života.

V biblickém koloběhu poznání- plození je obsažena láska, která umožňuje spojení osob tak úzce, že se stávají jedním tělem. Muž a žena se tímto způsobem realizují v lidství. Člověk realizuje sám sebe, totiž člověka osobu. Člověk tímto způsobem naplňuje Boží příkaz: „*Podmaňte zemi a panujte nad ní*“ (Gn 1,28) a plní poslání pomocí první části téhož příkazu: „*Plodte se a naplňte zemi*“ (Gn 1,28), ve kterém je obsaženo "plození", které se vztahuje právě k mateřství. V koloběhu poznání-plození je zakomponována i smrt jednotlivého člověka, kterou tímto poznáním a plozením člověk vždy znovu překonává. Tato smrt vyplývá z prvotního hříchu. Člověk se prvotním hříchem uvrhl do dědičného hříchu, pro člověka je nutné vykoupení, které přichází skrze Božího Syna Ježíše Krista. Perspektiva, která se nachází ve slovech knihy Genesis: „*Navrátíš se do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátíš!*“ (Gn 3,19), je dána horizontem smrti. Ale Hospodin ženě říká: „*Velice rozmnožím tvé bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení*“ (Gn 3,16), čímž dochází k procesu stále se opakujícímu rození. První člověk, muž, dává ženě jméno Eva, „*protože se stala matkou všech živých*“ (Gn 3,20). Po prvotním hříchu nebyl člověku odňat život, daný člověku v tajemství stvoření, nýbrž omezen hranicí početí, narození a smrti a nadto zatížen perspektivou dědičné hříšnosti. Člověku je však dán Bohem úkol v tomtéž opakujícím se cyklu, ve kterém se také skrývá tajemství a význam otcovství a mateřství.⁴²

Každý jedinec se nemusí stát fyzicky matkou či otcem, aby toto mateřství či otcovství prožíval, z toho vychází pojmy fyzické a duchovní rodičovství. Neboť jedinec může vychovávat děti nevlastní nebo toto poslání naplňovat jiným způsobem, například ve své profesi. K naplnění poslání dochází až ve smyslu duchovním.⁴³

Biologičtí rodiče k tomuto naplnění duchovního otcovství či mateřství nikdy nemusí dojít, což pak nenaplňuje jejich poslání být matkou či otcem, ačkoliv se fyzicky matkou či otcem stali. Analogií duchovního, ale i tělesného mateřství a vzorem je Matka

⁴⁰ RUPPRT Fidelis, GRÜN Anselm: Modli se a pracuj, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, 54.

⁴¹ Srov. WEISMAYER: op.cit., 113.

⁴² Srov. JAN PAVEL II.: Teologie těla, čl. 22.

Boží, jejíž duchovní mateřství spočívá v duchovním mateřství těch, kteří mají být spaseni. Maria se stala pannou a matkou a to oboje tělesně i duchovně.⁴⁴ „Ježíš je jediným Mariiným synem. Avšak Mariino duchovní mateřství se vztahuje na všechny lidi, které on přišel spasit: "Zrodila syna, kterého Bůh ustanovil za prvního z mnoha bratří (srov. Řím 8,29), totiž věřících, při jejichž zrození a vychování ona spolupracuje svou mateřskou láskou".“ (KKC 501).

Úkol mateřství nekončí porodem, ale začíná, neboť výchova a rozvoj dítěte, jeho nasměrování, jsou velmi důležité pro jeho život. Ježíš ve vztahu k dětem říká: „*Nechte děti a nebraňte jim jít ke mně, neboť takovým patří nebeské království*“ (Mt19,14). Nebránit dětem jít ke Kristu, co nejdříve jim usnadnit přístup k Boží milosti skrze svátosti, v raném dětství především křtem, je v zájmu křesťanské matky a celé křesťanské rodiny. „Církev a rodiče by tedy zbavovali dítě nedocenitelné milosti stát se Božím dítětem, kdyby mu neumožnili křest krátce po narození“ (KKC 1250). Křtem se rodíme k životu Božích dětí, křest nás sjednocuje s „Kristem a jeho tělem, církví, křest nám uděluje pomazání v Duchu svatém a činí nás jeho chrámem.“⁴⁵ Při křtu dítěte je věnována pozornost i matce dítěte, za kterou se církev modlí a prosí o požehnání pro ni, pro otce, ale i celou širší rodinu i s kmotrem dítěte. Matka k tomu, aby zvládala své poslání, požehnání potřebuje, přijímá pokorně Boha do svého srdce a dítě, které přijala, svěřuje Bohu (srov. KKC 1245). Na křest dítěte v posloupnosti času navazuje také biřmování a svaté přijímání dítěte (srov. KKC 1244). Tyto svátosti dovršují život každého křesťana, tedy i dítěte, které se skrze tyto svátosti rodí k věčnému životu.

1.4 Nerozlučitelnost manželství a postavení manželů v rodině

Texty z knihy Genesis, které zde byly rozebírány, je nutné vnímat v kontextu Matoušova i Markova evangelia, jež se vyjadřují k nerozlučitelnosti manželství. Kristus odpovídá na otázku o nerozlučitelnosti manželství farizeům, kteří se odvolávali na Mojžíšův zákon. Odkazuje se na první knihu Genesis: „*Nečetli jste, že Stvořitel od počátku, muže a ženu učinil je? A řekl: "Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce a budou ti dva jedno tělo", takže již nejsou dva, ale jeden.*“ (Mt 19,3-7) a ještě k tomu Kristus dodává: „*Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to*

⁴³ Srov. tamtéž, čl.78.

⁴⁴ Srov. CANTALAMESSA Raniero: Panenství, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, 60.

⁴⁵ JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě, Praha: Zvon, 1996, čl. 11.

tak nebylo“ (Mt 19, 8). Kristus se zde právě odvolává na "počátek" a na "plození", což je spojnice nejen mezi počátkem a plozením, ale také kontinuita Nového a Starého zákona.⁴⁶ Papež Benedikt XVI. v duchu této kontinuity, ale ještě ve smyslu jejího povýšení, zdůrazňuje, zmiňuje-li se o této propojenosti Písma: „...I když jsme dosud mluvili převážně o Starém zákonu, bylo již patrné vnitřní pronikání obou Zákonů jako jediného Písma křesťanské víry. Pravou novostí Nového zákona nejsou jeho ideje, nýbrž postava samého Krista, který dodává myšlenkám tělo a krev, neslýchaný realismus.“⁴⁷ Což má dopad na každou souvislost mezi Novým a Starým zákonem, tedy i na manželství, které se v obou zákonech zjevuje, ale také na mateřství, které vyvstalo též s počátkem našich dějin a stále si uchovává svou stejnou funkci, a novost skrze poslání Ježíše Krista.

Muž a žena jsou povoláni k jednotě, tato jednota se odráží v knize Genesis: „*a stanou se jedním tělem*“ (Gn 2,24). „Sám Pán ukazuje, že to znamená nepomíjivou jednotu jejich dvou existencí, když připomíná, jaký byl "od počátku" plán Stvořitele: "Už tedy nejsou dva, ale jeden" (Mt 19,6)“ (KKC 1605). To se dotýká jak sexuální, tak i duchovní stránky života. Jednota má být uskutečňována ve vztahu muže a ženy v manželství. „Integrita této jednoty je narušena jak skutečnou nevěrou, tak i touhou. Kristus mluví o touze jako o "*cizoložství spáchaném v srdci*".“⁴⁸ Mateřství je velice mrzačeno nejednotou a odráží se to ve vztahu k dětem, které mají být přijímány s láskou a cítí se bezpečně právě tehdy, když se jejich rodiče milují a tvoří jednotu.

Role mateřství ženu jakoby zastihuje, neboť ženství může být v určitém plodném napětí k mateřství. „I když je mateřství klíčovým prvkem ženské identity, neopravňuje nás k tomu, uvažovat o ženě pouze z hlediska biologického plození.“⁴⁹ Jako by tato myšlenka snižovala mateřství, ale není tomu tak, ona jen upozorňuje na to, že žena by mohla být snižována pro schopnost plození pouze do biologické sféry, ale plnost mateřství se promítá do plnosti ženství a naopak.

Mateřství není jen schopnost plodit děti, ale je to schopnost darovat se. Svatá Terezie z Lisieux říká: „Milovat znamená dát a dát i sama sebe.“ Toto "darování se" má mnoho společného s obětí, která očisťuje lásku, a tím ji činí ještě více nezištnou, protože opravdová láska je dar, je to pravý opak všeho přisvojování.⁵⁰ Je velice nebezpečné pro osobnost dítěte, když si je matka přisvojuje a nedbá na jeho svébytnost. Žena je

⁴⁶ Srov. JAN PAVEL II.: Teologie těla, čl. 23.

⁴⁷ BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, čl. 12.

⁴⁸ JAN PAVEL II.: Teologie těla, čl. 43.

⁴⁹ RATZINGER Joseph: O spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě. List biskupům katolické církve, Praha: Česká biskupská konference, 2004, čl. 13.

⁵⁰ Srov. SESTRA TEREZIE: *Láska a oběť*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, 26.

uzpůsobena, vybavena Bohem k tomu, aby milovala, její pozornost je zaměřena na druhou osobu, je u ní veliká míra empatie, aby mohla druhým pomáhat. Pro toto je žena uzpůsobena nejen svou plodivou silou, ale celou svou osobností. Jan Pavel II. to výstižně nazval "ženským géniem".⁵¹ To znamená, že mateřství může najít realizaci i tam, kde není fyzické plození.⁵²

Mateřství je ponejvíce realizováno v rodině, která sestává právě z rodičů a dětí. Vzorem každé rodiny je Svatá rodina, která se skládala z výjimečných osobností: z Božího Syna, Panny Marie a Josefa, Ježíšova adoptivního otce. Život této rodiny, putování časem, nám ukazuje skutečnost, že život rodiny je náročný a musí v sobě překonávat mnohá úskalí, například příběh, který je popisován v Novém Zákoně – ztráta Syna (Lk 2,41-52), nemluvě o jeho smrti na kříži. (Srov. KKC 964)

Aby byla rodina harmonická, musí se umět vyrovnávat se situacemi, které jsou mnohdy nad síly jednotlivců. Jedinečná role Matky, která stála při svém Synu, a to i pod křížem, je vzorem a úkolem pro matky v rodinách, kterak mají stát při svých dětech.⁵³ Důležité je umět přijmout roli matky či otce a také neodporovat biologickému předurčení, nesnažit se hrát opačnou roli ve vztahu muže a ženy, nesnažit se o vyrovnání se opačnému pohlaví, to všechno vnáší do vztahu nerovnováhu.⁵⁴ Vycházet ve svém působení v rodině ze svých předpokladů. Matka se svou mateřskou láskou a otec s otcovskou se obracejí na své děti a tím je formují. Odpověď dítěte je láska. Vztah dítěte k rodičům je dán i přikázáním: „*Cti otce svého i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou Ti dává Hospodin tvůj Bůh*“ (Ex 20,12). Tento vztah patří do Božího řádu. Dítě miluje své rodiče, miluje matku a miluje otce. Záměrně rozepisují onu lásku dítěte, která je jedinečná a nezaměnitelná, a proto se nedají zaměňovat ani role matky a otce. Mateřství vychází ze vztahu matky k dítěti, existuje také opačný vztah dítěte k matce, ale i otci.⁵⁵ Je to synovství a Syn na kříži, který umírá, svou pozemskou Matku neopouští. Je to situace, kdy Syn svěřuje svou Matku Janovi (srov. Jan 19,26). Tak, jako matka pečuje o své děti, i dětem jsou svěřeny jejich rodiče do péče, což mimo jiné vyplývá z tohoto úryvku, kdy

⁵¹ Srov. RATZINGER čl.13; Srov. JAN PAVEL II.: Bůh ženě zvláštním způsobem svěřuje lidskou bytost, <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=938>.

„Morální a duchovní síla ženy povstává z vědomí, že jí Bůh jakýmsi zvláštním způsobem svěřuje člověka, lidskou bytost. To je prvotním posláním každé ženy – i ve třetím tisíciletí. Prožijte ho v plnosti, nedejte se zastavit obtížemi a překážkami. Naopak, s důvěrou v Boží pomoc, naplňujte toto poslání s radostí a s ženským géniem, který vás charakterizuje.“ – řekl účastnicím kongresu Jan Pavel II.

⁵² Srov. RATZINGER: op.cit., čl. 13.

⁵³ Srov. CANTALAMESSA: Maria, zrcadlo církve, op. cit., 100-103.

⁵⁴ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl.10.

⁵⁵ Srov. OLIVAR: op. cit.,34-35.

bylo Panně Marii svěřeno celé lidstvo, stala se Matkou nás všech a Jan zde přijímá Mariino mateřství.⁵⁶

Když rodina vpustí do svého života Boha, není ve svém lopocení sama, otevře se působení Ježíše Krista. Pak její podoba se Svatou rodinou je nápadnější, v takové rodině je totiž přítomen Ježíš Kristus, ve kterém je jednota. „*Slávu, kterou jsi mi dal, dal jsem jim, aby byli jedno, jako my jsme jedno*“ (Jan 17,23), a tato jednota působí i v rodině mezi všemi jejími členy. Muž má následovat přímo Kristův vzor: „*Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval*“ (Ef 5,25). „Jestliže církev, viděno eucharisticky, vychází z Krista, pak Kristus, viděno fyzicky, vychází z Marie.“⁵⁷ Viděno v přesahu Svaté rodiny a aplikace na rodinu obecně je patrné místo a vzor Marie pro mateřství.

1.5 Mateřství, rodina a církev

„Církev si je vědoma, že manželství a rodina patří k nejcennějším statkům lidstva.“⁵⁸

„Manželství spočívající na výlučné a konečné lásce se stává znázorněním vztahu Boha k jeho lidu a naopak: způsob, jakým Bůh miluje, se stane měřítkem lidské lásky.“⁵⁹ Veliký význam rodiny je stále vyzdvihován, ale i oslabován. Rodina má velký význam pro celé lidstvo, a právě v rodině je realizováno mateřství v jeho plnosti. Ve zprávě, která byla vydána ke Světovému dni míru, s názvem: „Oslabováním instituce rodiny je ohrožován mír“ z 11. prosince 2007 Benedikt XVI. poznamenává, že "všechno, co oslabuje rodinu, založenou na manželství muže a ženy, představuje objektivní překážku na cestě k míru". Působí-li někdo "třebaže nevědomky škody instituci rodiny a oslabuje ji, ohrožuje mír celého národního i mezinárodního společenství", neboť "oslabuje instituci, která je skutečně principiální školou pokoje".⁶⁰ Dalo by se vyjmenovat mnoho dopadů, které jsou způsobeny ohrožením rodiny a tím i ohrožením mateřství, za všechny uvádím jen tento jeden - ohrožení míru a pokoje na celém světě, tedy globálního ohrožení.

⁵⁶ Srov. CANTALAMESSA: Maria, zrcadlo církve, op. cit., 123-124.

⁵⁷ BALTHASAR Hans Urs: Maria, Praha: Scriptun, 1991, 33.

⁵⁸ JAN PAVEL II.: *Familiaris consortio*, O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Praha : Zvon, 1992, 1.

⁵⁹ BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, čl. 11.

⁶⁰ BENEDIKT XVI.: Oslabováním instituce rodiny je ohrožován mír. Zprávy radia vaticana, 11. 12. 2007, <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8801>, (13. 12. 2007).

Církev rodinu chrání a sama církev je v přeneseném slova smyslu rodinou. Kristus je hlavou této rodiny, církev je matkou a my jsme jejími dětmi. Církev nás učí, že máme pečovat a chránit potřebné, toto se vztahuje také na matky, které se nacházejí v tísní, ale i na jejich děti, když strádají a potřebují pomoc. „Ježíš se ztotožňuje s trpícími lidmi: hladovějícími, žíznícími, cizinci, nahými, nemocnými a uvězněnými. „*Cokoliv jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali*“ (Mt 25,40). Láska Boha a láska bližního se prolínají: v nejmenším se setkáváme se samým Ježíšem a v Ježíši se setkáváme s Bohem.⁶¹ A proto tedy naplňováním bliženské lásky i prostřednictvím opuštěných matek a dětí bez rodičů, které potřebují pomoc, je možné setkání s Kristem.

Při této pomoci nejde jen o materiální zabezpečení, ale také o láskyplný pohled, který též člověk v nouzi potřebuje, pohled na člověka skrze Ježíše Krista. Jinak totiž není možné ve druhém člověku rozpoznat Boží obraz. Ale i pouhá "zbožnost" bez pozornosti ke druhému člověku je prázdný úkon bez pravého vztahu k Bohu.⁶²

V mateřství je prožívána láska, láska k bližnímu, je v něm obsažena láska. Mateřství z lásky vychází, láskou dochází k jednotě, lásku daruje, a je v něm i láska opětována. Mateřství vycházející z lůna církve je možné podepřít vztahem k Bohu a čerpat z něj. Mateřská láska se stává obětí, a protože je v mateřství láska obsažena, následující myšlenka se vztahuje i na mateřství: „Láska k Bohu a láska k bližnímu jsou neoddělitelné: je to pouze jedno přikázání. Obojí však žije z lásky pocházející z Boha, který nás miloval nejdříve. Tak to už není "přikázání" zvenčí, jež nám předpisuje nemožné, nýbrž zkušenost lásky darované z nitra; a ta láska podle své přirozenosti musí být sdílena dál. Láska roste láskou. Je "božská", protože pochází od Boha a sjednocuje nás s Bohem a v tomto procesu sjednocení z nás dělá My, které překonává naše rozdělení a dává nám stávat se jedno, aby na konci byl *"Bůh všechno ve všem"* (1 Kor 15,28).⁶³

1.6 Mateřství, jeho východiska a cíl

Z biblicko-teologických východisek vyplývá, že žena je Bohem předurčena k tomu, aby se stávala matkou, je předurčena k mateřství. Bůh s ženou jako matkou počítá ve spásnosné ekonomii. Žena má připraveny podmínky k tomu, aby se stala matkou, a to v celé plnosti mateřství. A je jen na její svobodné vůli, zda tento svůj potenciál, který má od Boha, plně

⁶¹ BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, čl. 15.

⁶² Srov. tamtéž, čl. 18.

⁶³ Tamtéž.

využije a rozvine. Mateřství by se dalo přirovnat jak ke hřivnám, tak i ke ztracenému penízu, neboť mateřství je možné plně zúročit, nerozvinout, ale také znovu objevit, a tím vykonat to, co od nás Bůh očekává. Pro mateřství je velice významná jednota mezi mužem a ženou. Mateřství je závislé na plození, a to jak fyzickém, tak i duchovním. Fyzické plození je závislé na ženě i na muži, který činí ženu matkou, obsahuje v sobě lásku mezi mužem a ženou a odráží lásku Boha. Duchovní, ale i tělesné mateřství je obsaženo v lásce, která je obsažena v Bohu a plodí se láskou. „*Bůh je láska*“ (1 J 4,8). Ježíš Kristus ukazuje cestu jak realizovat mateřství, aby vedlo k eschatologickému cíli.⁶⁴ A mateřství čerpá pro tento úkol z darů Ducha svatého. Vzorem pro mateřství se stalo mateřství Panny Marie, která se stala „*požehnanou mezi ženami*“ (srov. Lk 1,42) a vyvolenou k tomu, aby zjevila lidstvu, mužům i ženám, jaká je cesta lásky.⁶⁵

⁶⁴ Srov. JAN PAVEL II.: Teologie těla, čl. 44.

⁶⁵ Srov. RATZINGER: op.cit., čl. 17.

2 PSYCHOLOGICKÁ DYNAMIKA MATEŘSTVÍ

Psychologickou dynamiku mateřství bude možné vystihnout pomocí vývojové psychologie, která zkoumá vývoj psychiky jedince od narození. Toto téma bude zpracováno z odborné literatury a z ní budou vyvozovány paralelní závěry pro samotné mateřství, a jeho spirituální rozměr. Nejprve se obecně zaměřím na věkové kategorie a poté srovnám různé modely vývojové psychologie. Pro vyjádření psychologické dynamiky mateřství je nejpříhodnější model Eriksonův, který zkoumá jedince v jeho celé genezi, proto bude podrobně rozebrán a z něj budou vyvozeny závěry. Jen vývoj prenatalního stavu Erikson opomíjí. Pro svou důležitost a intimní vztahovost k mateřství bude probrán v samostatné kapitole.

2.1 Vývojová psychologie

„Vývojová psychologie se zabývá zákonitostmi a změnami chování a prožívání v průběhu života jedince.“⁶⁶ Vývojovou psychologií se začal především zabývat Freud a tato disciplína je stále ve stavu nových poznatků a rozvoje na základě systematických poznatků. Vzhledem k velké proměnlivosti se stěží dochází ke konečným závěrům. Ale mnoho poznatků lze obecně aplikovat a v praxi použít.

Jednotlivými obdobími lidského života jsou:

1. Prenatální období - od početí do narození
2. Novorozenecké období - od porodu do 6. týdne
3. Kojenecké období - do 1. roku
4. Batolecí období - do 3. roku
5. Předškolní období - od 3. roku do nástupu do školy
6. Mladší školní období - od 6 let do 11 let
7. Období dospívání - období pubescence - zhruba od 11 do 15 let
- období adolescence zhruba od 15 let do 20 - 22 let
8. Mladá dospělost - do 30 - 32 let
9. Střední dospělost - do 46 - 48 let
10. Starší dospělost - do 60 - 65 let

11. Stáří - dělí se na časně a vysoké⁶⁷

Nejedná se o pevně ohraničená a oddělená údobí. Lidský život lze rozdělit do jednotlivých období s ohledem na vývojovou psychologii jen přibližně.⁶⁸

Je patrné, že mateřství se vztahuje ke všem věkovým kategoriím. V některých se dívka na mateřství připravuje a v jiných se stává matkou, přijímá mateřství. A také se mateřství vztahuje k různým obdobím života dítěte a i ty se odrážejí v různých etapách vývoje jedince.

Na základě psychického vývoje jedince se psychologové snažili pozorováním vytvořit vlastní model vývoje. Pokoušeli se nalézt charakteristické znaky pro daný stupeň vývoje psychiky. Vývoj jedince se může v některém stádiu zastavit či zpomalit, nedojde-li ke zvládnutí předcházejícího stupně. Tato hlediska se vyvíjela podle toho, nač se jednotliví psychologové zaměřili, co jim připadalo ve vývoji dominantní, důležité. A podle již objevených spojitostí teorie dále rozvíjeli. První, kdo s touto teorií přišel, byl Freud, proto je zde uveden jako první. Na základě několika modelů je možné z různých pohledů hodnotit rozvoj jedince a jeho dosaženou úroveň.

Freud se zaměřil na afektivní prožívání, na vývoj pudového života a na dynamické stránky osobnosti (motivaci). Vývoj jedince periodizuje podle přesunu místa uspokojení z jedné tělesné zóny do druhé. Období dětství a dospívání rozdělil do pěti období. Dospělostí se již nezabýval. Pokud se v průběhu raného i celého dětství dítěti znemožní rozvíjet se harmonicky v souladu s potřebami daného vývojového stádia, může to mít závažný negativní vliv na jeho pozdější vývoj. Freud zdůrazňoval základní důležitost prvních tří let života dítěte pro jeho další psychický vývoj. Šlo v té době o převratné a revoluční tvrzení, které mělo přínos i do budoucnosti. Ovšem jeho poznatky je nutné brát právě v kontextu s dobou, kdy vznikaly.⁶⁹

Eriksonův model vývoje jedince si více všímá sociálně kulturních aspektů vývoje dítěte a je ještě rozšířen vzhledem k délce života člověka. Jeho psychosociální model je rozčleněn do osmi částí. Všímá si psychologické krize a tu vyhodnocuje dle způsobu jejího řešení, tím nachází dva konfliktní póly, které jsou vždy důležité pro konkrétní životní období. Zdravý vývoj jedince spočívá na tom, aby byl konflikt přiměřeně vyřešen, což u jedince podle Eriksona vyvolává novou sílu, kterou nazývá ctnost. Když se konflikt

⁶⁶ MOTYČKA Pavel, VANĚK Petr VANĚK David, BARTOŇKOVÁ Hana: Psychologická čítanka aneb vybrané kapitoly z psychologie, Olomouc: Vzdělávací nadace Jana Husa, 2002, 52.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Srov. tamtéž, 52.

⁶⁹ Srov. tamtéž, 53.

nepodaří vyřešit, zdravý vývoj jedince se zpomaluje, jedinec pokračuje v úsilí zdárně konflikt vyřešit. U jedince může převládnout negativní pól konfliktu a díky tomu ctnost nevznikne.⁷⁰ Toto pojetí rozvoje bude ještě více rozebráno v samostatné kapitole s ohledem na dynamiku mateřství, neboť pojímá člověka od jeho narození až ke smrti, čímž bude možné sledovat mateřství v jeho celistvosti. Výhodný je také proto, že sleduje sociálně kulturní aspekty.

Piagetův model vývoje jedince je velkým přínosem k poznání zákonitostí lidské psychiky. Zaměřil se na rozvoj kognitivního vývoje, tedy poznání a myšlení. Období rozvrhl do čtyř stádií, od narození do věku jedenácti až dvanácti let, kdy děti začínají používat abstraktní myšlení.⁷¹ V závislosti na kognitivní úrovni matky je také možné posuzovat mateřství, a tedy i Piagetův model se může vztahovat k mateřství, i když jen v omezené míře.

Na tento model navázal Kohlberg, který vypracoval model vývoje morálky. Zabýval se tím, jak děti chápou mravní normy a hodnoty. Pohyboval se v rozmezí od šesti let do dvanácti let života dítěte. Určil tři stádia, která pak ještě vždy rozdělil na dva typy. První stádium nazval *předkonvenční úroveň*, kdy dítě jedná na základě odměny nebo trestu. Konvenční úroveň je dána tím, že dítě naplňuje sociální očekávání, buď z důvodů pochvaly či zamezení kritiky, aby nezpůsobovala pocity viny. Poslední stádium je *postkonvenční úroveň*.⁷² Tehdy dítě uznává a respektuje principy morálního chování a hodnot, přijímá je za své na základě společenské normy.⁷³ Opět je rozděleno do dvou typů. Nejprve tak dítě činí proto, aby bylo pozitivně přijímáno okolím, aby si zachovalo uznání nezúčastněného pozorovatele. Nejvyšší vývojový stupeň je, když toto činí proto, aby samo sebe nemuselo odsuzovat, aby se za sebe nemuselo stydět. Kohlberg tento typ stádia nazývá morálkou vyplývající z universálních etických principů. Mnoho jedinců tohoto nejvyššího stupně ani nedosáhne. Jedinec někdy též v různých situacích jedná podle různých hledisek.⁷⁴ Tento způsob posuzování rozvoje jedince by přispěl při hodnocení mateřství, do jaké míry je matka schopna sama zvládat různé morální situace a jakým způsobem je schopna vychovávat a vést dítě, k osvojení morálních principů a přijetí hodnotového žebříčku.

⁷⁰ Srov. tamtéž, 54.

⁷¹ Srov. tamtéž, 56 - 57.

⁷² Srov. tamtéž.

⁷³ Srov. CUSKELLY E[...] J[...]: Současná spiritualita. Duchovní život z hlediska současné psychologie, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994,48.

⁷⁴ Srov. MOTYČKA: op.cit., 58.

2.2 Osm věků člověka podle E. H. Eriksona

Některé vývojové stupně se budou vztahovat především k dítěti, i když rozvoj dítěte, dívky, má dopad i na její mateřství v budoucnosti. Bude zde zachycen jak vztah dítě-matka, tak i vztah matka-dítě. Podle věku jedince bude převládat závislost vztahů jednoho na druhém, či jejich vyrovnanost, která je ideálním stavem. V dětském věku bude vyrovnán vztah dítěte k matce, dítě je na matce závislé, ale i matky k dítěti, která o ně intenzivně pečuje. S přibývajícím věkem dítěte se závislost dítěte na matce snižuje. V dospělosti jedince, tedy matky, bude především mateřství posuzováno ve vztahu k dítěti. Mateřství se bude v čase formovat, naplňovat a rozvíjet. Na konci života se stává matka závislá ve svých potřebách na dítěti. Jelikož je zde posuzováno mateřství a dítě je závislé též na otcovství (vztah dítě-otec), vypadá to, že je opomíjeno otcovství. Má však také svou významnou roli ve vztahu k dítěti. Otcovství hraje svoji roli, někdy významnější a jindy zdánlivě méně důležitou. Často je role otce ve vztahu k dítěti nezastupitelná. Ale s ohledem na rozsah a cíl práce zde není možné zmiňovat i tuto vztahovost, je ovšem možné vidět kontinuitu mezi matkou a otcem co do působení na dítě. V krajním případě, kdy matka z různých důvodů nemůže plnit svou roli, ke které je uzpůsobena, může ji zastoupit otec dítěte, vyjma biologického předurčení, nebo jiná osoba, která si k dítěti vytvoří náležitý vztah. Z tohoto vyplývá, že funkce mateřství je přirozená pro matku dítěte, ale v případě naléhavé nutnosti tuto funkci může převzít jiná osoba.

V následujících podkapitolách bude tedy současně posuzováno mateřství ze tří hledisek, a to z *pohledu dítěte* a jeho potřeb, tak i z *pohledu matky*. Vývoj je popisován od narození dítěte. Žena se stává matkou a dítě nastupuje na svou životní dráhu, spojují se v daných obdobích dvě linie v požadavku na mateřství. Mateřství se vztahuje i do budoucnosti s rozvojem jedince, jedná-li se o děvče, tedy z *pohledu budoucího mateřství*. Tato hlediska se budou prolínat, což je dáno časovými obdobími, a zároveň bude možné sledovat psychologickou dynamiku mateřství v její provázanosti. Na Eriksonově metodě, ze které vyplývá jeho model vývoje jedince, je důležité, že se zaměřuje na to, co si má v daném období jedinec osvojit. Erikson tuto dovednost nazývá *ctností*. Tuto dovednost navozují zvládnuté vývojové krize. Následující podkapitoly jsou nazvány podle období, ve kterém k dané krizi dochází. Uvození podkapitol se týká krajních pólů, při zdolávání krize v příslušném období. Jeden pól nastává při úspěšném vyřešení krize a uschopňuje jedince zdárně postoupit k dalšímu vývojovému stupni. V opačném případě krize není vyřešena. U jedince nastává stav jisté nezralosti vzhledem k nezdolání, nevyřešení, krize. Například v prvním období, jak je popsáno v následující kapitole, se může u člověka zafixovat nedůvěra, kterou si ponese celým životem, neboť mu bude ztěžovat vztah

k lidem i k Bohu, a tedy i další rozvoj. Nevytvoří se u něj pohled na svět skrze *naději*, která je ctností tohoto období.

2.2.1 Nejútlejší věk dítěte: *Důvěra proti základní nedůvěře* (do 1 roku dítěte)

V tomto období si dítě potřebuje osvojit pocit *důvěry*. Jak již bylo napsáno výše⁷⁵, je tato důvěra velice důležitá pro rozvoj jedince. Dítě se potřebuje ubránit ohrožujícím pocitům nejistoty. Potřebuje získat pocit, že život je v podstatě dobrý. Tento pocit je založen na stálosti péče a kvalitě vztahu matky k dítěti.⁷⁶ Dítě si doslova i obrazně v mateřském náručí osvojuje základní důvěru. Ctností tohoto stádia je *naděje*, která je celoživotním základem citových vztahů ke druhým lidem, jakož i základem vztahu k tomu, co jedince přesahuje, tedy vztahu k Bohu. Odtud pramení síla k překonávání všech nezdarů a zklamání, všech rozvracejících pochybností o vlastní hodnotě. Nepodaří-li se tuto celoživotní hlubinu bezpečnosti vybudovat, převládne u jedince pocit *nedůvěry*, která má negativní vliv na utváření užších mezilidských vztahů i vztahu k Bohu.⁷⁷

Dítě do jednoho roku je ve vztahu k mateřství na mateřství, na matce, existencionálně závislé. Je nutno zdůraznit, že matku může zastoupit jiná osoba, ale je nutné, aby v plné míře saturovala dítě, tedy naplňovala poslání mateřství. Dynamika mateřství je v tomto období ve vztahu k dítěti velmi exponovaná a má určující význam pro člověka, neboť v tomto období prakticky neexistují u dítěte jiné sociální vztahy. V tomto směru je plně odkázáno na mateřství, neboť matka o dítě v převážné většině případů celodenně pečuje. A je to tak vzhledem k požadavkům dítěte správné. Je patrné, že míra kvality vztahu matky a dítěte je ve značné míře pro dítě určující pro jeho další vývoj, pro jeho život. Jaký bude mít matka vztah k dítěti a z toho plynoucí péče o ně, určuje i budoucí pojetí ženy jako matky.

Psychologové docházejí při zkoumání novorozenců k závěrům, že: „Má-li mít dítě v této první době svého postnatálního života optimální podmínky pro svůj vývoj, potřebuje k tomu od počátku osobu, která se mu plně věnuje s nerozdělenou pozorností, a která se nechá vést svým potěšením a svou intuitivní empatií. Že je to nejspíše matka, vyplývá z toho, že je pro to předem biologicky i psychologicky připravena. Někteří soudí, že právě kontakt matky s jejím novorozeneckým dítětem už v prvních minutách, hodinách a dnech

⁷⁵ V podkapitole 1.2, 10.

⁷⁶ Srov. LANGMEIER Josef, KREJČÍŘOVÁ Dana: *Vývojová psychologie*, Praha: Grada, 2006, 243.

⁷⁷ Srov. MOTYČKA: *op.cit.*, 54.

po narození je pro navození úspěšné interakce důležitý – mluví o tzv. kritické (senzitivní) periodě. Schopnosti matky rozpoznávat jemné signály novorozeného dítěte jsou teprve objevem nedávné doby.⁷⁸ Od novorozeneckého období dochází na základě empatie mezi matkou a dítětem k rozvoji vztahů, navození důvěry a z toho plynoucí, jak Erikson nazývá, ctnosti naděje.

Patologické přístupy zde nejsou zmiňovány, neboť je zde zkoumán vývoj, který může být patologičností právě deformován, a touto deformací není možné dosažení příslušného vývojového stupně. Například když dítě nereaguje na podněty z okolí a samo není schopné vysílat signály směrem k matce nebo když vlivem nízké empatie není matka schopna reagovat na příslušné podněty dítěte. Z toho všeho vyplývají patologické následky.

2.2.2 Batolecí věk: Autonomie proti zahanbení a pochybnosti (2. a 3. rok)

„Dítě musí zvládnout rozpor svého rodičího se pocitu *autonomie* a pocitů studu, které vyplývají ze závislosti na okolních osobách a na jejich požadavcích.“⁷⁹ V tomto období je důležité pevné vedení, které chrání dítě proti možné anarchii, povzbuzuje je, „aby stálo na vlastních nohou“. Chrání je proti nesmyslným pocitům studu a časných pochybností.⁸⁰ Jelikož dítě v této době často vzdoruje, je toto období také nazýváno obdobím vzdoru. Pramení z toho, že se děti vymaňují ze závislosti a důvěřivosti, stávají se tvrdohlavými. Potřebují testovat a prožívat zážitek vlastní individuality v konfrontaci s vůlí autority. Pro dítě je důležité, aby zažívalo u rodičů pocit bezpečí a s ním objevovalo okolní svět. Ctností tohoto stádia je *vůle*.⁸¹

V tomto období je dítě stále závislé na matce a na jejím citlivém přístupu. Autoritativní matka by mohla ohrozit dítě tím, že by zlomila jeho vůli a příliš povolná matka by nepřiměřeným způsobem posílila ego dítěte. Matka je v této době stále významným a do jisté míry určujícím prostředníkem mezi dítětem a světem. Náročné období na bezpečnost malého dítěte při hrách, jeho experimentech a prozkoumávání světa, kdy dítě je již fyzicky zdatné, ale nezná hranice, nemá zkušenost a ani rozumově není schopno korigovat své fyzické aktivity, se odrážejí na náročnosti tohoto období pro matku.

⁷⁸ LANGMEIER: op.cit., 43.

⁷⁹ Tamtéž, 243.

⁸⁰ Srov. tamtéž.

⁸¹ Srov. MOTYČKA: op.cit., 55.

Rozvoj řeči u dítěte rozšiřuje prostor komunikace mezi dítětem, matkou a i s okolním světem. Děvčata se v tomto období již připravují na roli matky, v tomto věku se s touto rolí již identifikují, což se projevuje na jejich hrách a pečovatelském přístupu k mladším sourozencům.

2.2.3 Předškolní období: *Iniciativa proti pocitu viny* (od 4. do 6. roku)

Dítě v tomto období musí vyřešit svůj konflikt mezi vlastní *iniciativou* a *pocitu viny*. Tyto pocity viny vznikají nezávisle na tom, je-li dítě přistiženo a týkají se i fantazie sexuálního rázu. Dítě v tomto období experimentuje a vyvíjí nové aktivity, tím se dostává do rozporu se svým svědomím, které se v této době formuje. Nevhodná výchova může svědomí ovlivnit, dítěti vštípi příliš citlivé kruté svědomí. Dítěti to pak na dlouhou dobu, snad až do dospělosti podváže, iniciativu, kdy se každé odvážnější přání promění v trýznivý pocit, v konflikt s vlastním svědomím. Zvládne-li dítě uspokojivě konflikt mezi iniciativou a vlastním svědomím, získává schopnost *cílevědomosti*. Získá odvahu sledovat vytyčený cíl, zatím převážně v rámci hry, a dokáže se vyrovnat s dětskou fantazií, vinou a ničivým strachem z trestu. Ctností tohoto období je tedy *cílevědomost*.⁸²

Dítě se v tomto věku odpoutává od matky a dostává se do styku s širším okolím, ve kterém žije. Na matce je stále velmi závislé, i když se jeho sociální vztahy rozšiřují. Vyvíjí se pocit studu. Nejdůležitější je v tomto období rozvoj svědomí, které vyžaduje citlivý přístup a má význam pro celý následující život. Nabytí cílevědomosti dítě uschopňuje k odvaze sledovat vytyčené cíle. Svědomí se vztahuje k celému bytí člověka. Má také vliv na role, které bude v životě zastávat, a to i roli matky. Proto již i toto období má zásadní vliv na rozvoj osobnosti, tedy i mateřství. A zároveň citlivý přístup matky k dítěti umožňuje jeho zrání.

2.2.4 Období mladšího školního věku: *Snaživost proti pocitům méněcennosti* (zhruba od 6 do 11 let)

Ve všech kulturách nyní dítě vstupuje do života, ať již do skutečného pracovního procesu s dospělými nebo zatím pouze do školy.⁸³ Dítě si začíná osvojovat různé dovednosti,

⁸² Srov. tamtéž.

⁸³ Srov. LANGMEIER: op.cit., 243.

správné užívání nástrojů. To u dítěte buď může vyvolávat radost z úspěchu, nebo pocit méněcennosti z neúspěchu. Dítě kapituluje a nevěří ve své schopnosti, tento pocit si nese dalším životem. Zvládne-li dítě tuto krizi, vytváří se ctnost *kompetence*.⁸⁴

V tomto věku je již dítě postaveno před realitu života bez ochranného štítu rodiny a především matky. Dítě již musí své chování přizpůsobovat kolektivu a řešit dané úkoly. Pro dítě je velice důležitý pocit bezpečí pramenící z rodiny, z rodinného klimatu. Dítě potřebuje jasnou zpětnou vazbu a podporu při svých aktivitách, které mu umožní navodit kompetenci. Pochvala tento stav ještě více umocňuje. Z toho vyplývá i pro mateřství další úkol ve vztahu k dítěti: nebrat mu odvalu a podporovat ho v jeho činnostech. Dítě totiž může mít v tomto věku zvýšenou potřebu úspěchu, čímž si kompenzuje nezdary, které by mohly vést k pocitu méněcennosti.⁸⁵ Jelikož vývoj jedince probíhá kontinuálně, je zde vytyčeno, co je pro které období důležité, ale přesto nepřestávají fungovat již rozvinuté sociální a psychologické funkce, velice významná je stále empatie a neustále se rozvíjející komunikace mezi matkou a dítětem. To, že za výchovu dítěte jsou již také zodpovědné instituce, nesnímá z rodiny břemeno výchovy a odpovědnost za rozvoj svého dítěte.

2.2.5 Věk dospívání: *Identita proti zmatení rolí* (zhruba od 11 do 20 let)

Dospívající hledá vlastní *identitu*, bojuje proti pocitům nejistoty o své vlastní roli mezi lidmi, které jsou ohrožující. Hledá odpovědi na otázky „kdo jsem já“, „jaký je smysl života“. Srovnává vlastní sebe pojetí s tím, jak se jeví ostatním. Vědomí identity dává dospívajícímu člověku pocit důvěry, když se ztotožňuje jeho vnímání sebe, s tím jak ho vnímají druzí. Ctností tohoto stádia je *věrnost*, která navazuje na důvěru, je jejím vyšším stupněm, kdy základ k této důvěře byl položen již v raném dětství. Věrnost se projevuje k hodnotám, životní filozofii, atd.⁸⁶ „Dospívající pátrajíce po novém smyslu osobní kontinuity a totožnosti musejí probojovávat mnohé z bitev dřívějších let...“⁸⁷ Je to předělové období mezi dětstvím a dospělostí. Dítě se stále více odpoutává od rodičů, závislost dítěte na rodičích se stále snižuje. Rodiče dítěti vytvářejí stále větší prostor a rozvolňují hranice s možností přebírání stále větší zodpovědnosti, která se zvyšuje

⁸⁴ Srov. MOTYČKA: op.cit., 55.

⁸⁵ Srov. VÁGNEROVÁ: op.cit., 176.

⁸⁶ Srov. MOTYČKA: op.cit., 55.

⁸⁷ LANGMEIER: op.cit., 243.

s věkem dítěte, až k převzetí jeho úplné odpovědnosti.⁸⁸ Matka by měla umět dítěti vytvořit prostor a nedržet ho v závislosti na sobě. Tato snaha o závislost vyplývá z nezralosti matky a může být způsobena sobeckostí a nebo nepřiměřenými obavami o dítě. Ve vzájemném vztahu matka-dítě jsou velmi nebezpečné manipulačními sklony, které též znemožňují osobnostně dozrát.⁸⁹ Mateřství se v tomto období dospívajícího dítěte dostává do nové fáze, jedná se o kvantitativní i kvalitativní změnu, plní stále svou funkci, ale jinak.⁹⁰

V tomto věku si již dívky přestávají hrát s panenkami a začínají dbát o svůj zevnějšek. V období adolescence ve věku okolo 18 let se již některé dívky stávají samy matkami. Tedy mateřství se již projevuje ve své funkčnosti. Zralost či nezralost matky v tomto období záleží na tom, jaký byl dosavadní vývoj, jak zvládala krize přicházející s věkem a jestli mateřství bylo chtěné.

2.2.6 Mladá dospělost: Intimita proti izolaci

V mladé dospělosti je jedinec ochoten svou identitu, o kterou tolik usiloval, vyměnit v pravé *intimitě* - splynout s totožností druhého člověka. Vyvinout morální sílu pro setrvání v tomto citovém i tělesném vztahu. Je ochoten dělat kompromisy. Podle Eriksona je intimita to, když člověk beze strachu z druhého rozpustí svou vlastní identitu zdravým spojením identity s identitou druhého člověka. Nebezpečím tohoto stádia je pocit izolace, která vzniká sklonem vyhýbat se všem stykům, které vedou k intimnosti. Ctností tohoto stádia je *láska*.⁹¹ „Na druhé straně existují partnerské vztahy, které vedou k izolaci ve dvou. Ta překáží oběma partnerům v úspěšném ukončení kroku, který na ně čeká v dalším vývoji.“⁹²

Zde se již plně rozvíjí předpoklad pro realizaci manželství tak, jak o něm bylo pojednáno v předcházející části Teologicko-biblická východiska mateřství.

⁸⁸ Srov. OLIVAR: op.cit., 37.

⁸⁹ Srov. NAZARE-AGA Isabelle: Nenechte sebou manipulovat, Praha: Portál,1999, 30.

⁹⁰ V kapitole 1.4, 19 je nastíněn tento princip, matka by měla stát při svých dětech ... Tento problém se vztahuje i na rozhraní mezi dospělostí a pozdní dospělost tedy ke vztahu matka dítě, kdežto v této fázi je popisována závislost dítěte na matce potažmo na rodičích.

⁹¹ Srov. MOTYČKA: op. cit, 55.

⁹² LANGMEIER: op.cit., 243.

2.2.7 Období dospělosti: Generativita proti stagnaci

Generativita u Eriksona znamená zplození a vedení další generace, tak i v širším pojetí rozvíjení tvořivé činnosti. Jedná se o období, které je vyjádřeno konfliktem mezi tvořivým procesem a *stagnací*. Generativní jsou i ti jedinci, kteří nemají děti. Ctností tohoto období je *pečování*. Dítě potřebuje, aby o ně někdo pečoval, dospělý člověk potřebuje být prospěšný někomu jinému.⁹³

V tomto období se již plně rozvíjí mateřství, naplňuje své poslání. Mateřství se vztahuje i k předešlým obdobím ve vztahu k dítěti, které se v těchto obdobích nachází.

Čerpá z dosaženého vývojového stupně a v ideálních podmínkách plní dokonale svou funkci. Ti, kteří nenaplní generativitu a to ani tím, že v sobě pocit generativity rozvíjejí tvořivou činností, selhávají s přetrvávajícím „pronikavým pocitem stagnace a osobního ochuzení“⁹⁴. Zde se uskutečňuje i duchovní mateřství či otcovství, které bylo rozebíráno výše.⁹⁵

Žena je v tomto období postavena před velký fyziologický úkol, a to rodit děti. Zážitek porodu ženu psychicky poznamená a přispívá k jejímu zrání a stávání se matkou. Je nezbytné pro ženu a pro dítě vytvořit optimální podmínky, aby nedocházelo k psychickým zraněním jak ženy, tak dítěte. O to se může zasloužit jak muž, širší rodina, tak v neposlední řadě i personál porodnice.⁹⁶ Vnímavost ženy je v tomto období velice vystupňována a žena se snadno stává zranitelnou. Dítě je v tomto směru, jak dokazují výzkumy, též velice citlivé a již komunikuje s okolím, především s matkou, se kterou byl již jeho život spojen devět měsíců před porodem. Následky špatného zacházení s dítětem byly již výše⁹⁷ popsány. Velký úkol, který stojí před rodiči, je výchova potomků, která se realizuje právě v tomto období generalizace, pečování.

2.2.8 Pozdní dospělost a stáří: Integrita osobnosti proti zoufalství

I v pozdní dospělosti a ve stáří stojí člověk před vývojovými úkoly. Osobní *integrita* vlastního života znamená přijetí jeho průběhu, smíření s jeho průběhem, výsledkem je jeho smysluplné dovršení. Ve všech kulturách je tato integrita nazývána moudrostí. Nastává

⁹³ Srov. MOTYČKA: op.cit., 56.

⁹⁴ LANGMEIER: op.cit., 244.

⁹⁵ V podkapitole 1.3, 14.

⁹⁶ Srov. PŠENIČKA Oldřich: Sexuální výchova v rodině, Pardubice: ATD Hradec Králové, 1995, 140.

⁹⁷ V podkapitole 1.2, 11-12.

u zralých lidí a nese s sebou historicky podmíněnou pečeť. Nedostatek integrace se projevuje strachem ze smrti, zoufalstvím. Pokus začít žít nový život již nelze realizovat, neboť čas je již příliš krátký, není možnost vyzkoušet alternativní cestu k integritě. Ctností tohoto stadia je tedy *moudrost*, která je výslednicí vývojového cyklu.⁹⁸ „Jen ten, kdo tak či onak vzal na sebe péči o věci a lidi a kdo se přizpůsobil triumfům i zklamáním, které provázejí život, jen zploditel ostatních bytostí nebo tvůrce nových věcí a idejí, může vydávat pomalu zrající plody oněch sedmi stádií, která předcházejí.“⁹⁹ V opačném případě dochází ke znechucení, které zakrývá zoufalství.¹⁰⁰

Často žena v tomto období prožívá spolu s mužem syndrom opuštěného hnízda a oba se musejí s touto novou situací vypořádat. V tomto období je možné na vnoučatech rozeznat vlastní výchovu svých dětí, protože zkušenost praví, že to, jak jsou vychovány vlastní děti, se pozná až na tom, jak se ony postarají o výchovu svých potomků. Jak uvádí Erikson mateřství dopomáhá, ke generalizaci, a je-li dobře zpracováno a prožíváno, i k integraci ženy. Moudrost napomáhá mateřství v jeho realizaci ve vztahu ke svým dospělým dětem. V tomto období se také vyměňují role závislosti, kdy staří rodiče bývají závislí na svých dětech, a to nejen psychicky, ale také fyzicky. V této etapě se také děti vyrovnávají se smrtí svých rodičů. Rodiče již nejsou mezi živými, ale mateřství a otcovství stále působí na děti, které z těchto vztahů vycházejí a čerpají po svůj celý život.

2.3 Prenatální období

Tímto obdobím se uzavírá kruh. Dochází v něm ke vzniku nového člověka, který bude procházet různými vývojovými stupni a zároveň se zde uplatňuje mateřství ve své plné dynamice. *Prenatální období* je pro mateřství důležité, neboť se utváří pohlaví jedince, vždyť mateřství biologicky předurčuje. Tvoří se základy psychiky, a tedy i psychické stability budoucí matky.

Toto období, které není v Eriksonově modelu zahrnuto, tedy prenatální období, trvá čtyřicet týdnů a lze je rozdělit do tří fází:

1. oplodnění a vytvoření zárodku (první asi tři týdny)

⁹⁸ Srov. MOTYČKA: op.cit., 56.

⁹⁹ LANGMEIER: op.cit., 244.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž.

2. embryonální období (4.-12. týden) - jsou vytvořeny základy všech nejdůležitějších orgánů člověka, zárodek je extrémně citlivý na *teratogenní* vlivy
3. fetální období (od 12. týdne do porodu) - orgány jsou biologicky dovršeny a začínají se ujímat své funkce¹⁰¹

„Základy psychického vývoje je nutné hledat již v období *intrauterinního* života plodu. Plod je velmi brzy připravován pro činnosti, které budou nutné pro jeho přežití a pro interakci se zevním světem po narození.“¹⁰² Bylo prokázáno, že dítě v této době již reaguje na emocionální rozpoložení matky, plod je aktivní a má také schopnost sociální interakce s fyzikálním prostředím a dostává se do určitého aktivního kontaktu s matkou. Dítě je již s matkou v prenatálním stavu „emočně vyladěno“, takže již před narozením se určitý dialog mezi matkou a dítětem utváří a je po narození dále rychle rozvíjen neverbální komunikací. O psychice dítěte před narozením jsou malé poznatky, ale vyplývá z nich, že dobrý psychický stav matky je významný pro základy psychiky dítěte. A jako se dítě připravuje na příchod „na svět“, tak se svět, tedy rodiče, připravují na dítě.¹⁰³ Období, kdy matka nosí své dítě pod srdcem, je velmi významné pro mateřství a vyjadřuje intimní spojitost mezi matkou a dítětem, která je v období těhotenství nejsilnější.

¹⁰¹ Tamtéž, 24.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Srov. tamtéž, 26-27.

3 SPIRITUALITA MATEŘSTVÍ

Pro vystopování spirituality v mateřství bylo nutné nejprve odhalit biblicko-teologická východiska mateřství, která jsou dána samotným Bohem nám lidem do vínku k plnění poslání zde na zemi, které vede k šíření Božího království a naší spáse.

Psychologická dynamika mateřství poukazovala na jisté všeobecné zákonitosti, kterým jsou podrobena všichni lidé bez výjimky, ale každý svým originálním způsobem. Tyto zákonitosti plynou nejen z genetické výbavy, ale jsou utvářeny i vlivem prostředí ale i samotnými vzájemnými interakcemi a zkušenostmi, které si jedinec vytváří.¹⁰⁴ V neposlední řadě je zde svobodná vůle jedince, která rozhoduje o tom, na kterou stranu, kterým směrem se jedinec vědomě přikloní. Skloubí-li se oba pohledy, pohled na mateřství přes biblicko-teologická východiska s úhlem pohledu psychologické dynamiky mateřství, je možné vystopovat spiritualitu mateřství, která je dána každé matce bez výjimky láskou samotného Boha, který miluje každého člověka.

3.1 Spiritualita a mateřství

Aby bylo možné hovořit o spiritualitě mateřství, je nutné vymezit pojem spiritualita. Křesťanská spiritualita je praxe života, duchovní život. Její promýšlení a reflektování víry a praxe víry se děje v teologii.¹⁰⁵ Spiritualita je zkoumána v oboru Spirituální teologie, která je teologickou disciplínou. Jedna z definic zní: „Spiritální teologie je teologická disciplína, která na základě biblického Zjevení a kvalifikované křesťanské zkušenosti systematicky zkoumá sjednocení člověka s Bohem v Kristu, k němuž dochází působením Ducha svatého v dějinách církve a světa a lidskou spoluprací, a popisuje jeho organický rozvoj od počátku až po dosažení svatosti se zohledněním rozmanitosti a neopakovatelnosti jednotlivých cest.“¹⁰⁶ Pro studium spirituální teologie je potřebná nejen vzdělanost, ale i konkrétní žitá víra.¹⁰⁷ Z předešlého tedy vyplývá, že spirituální

¹⁰⁴ Srov. ŠVEJCAR Josef: Péče o dítě. Doplněné a rozšířené aktualizované vydání, Praha: Nuga, 1993, 145.

¹⁰⁵ Srov. WEISMAYER: op. cit, 14.

¹⁰⁶ KOHUT Pavel Vojtěch: Co je spirituální teologie?, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 35.

¹⁰⁷ Srov. tamtéž, 120.

teologie je vědecká teologická disciplína, která se zabývá konkrétní realizací křesťanského života. Je vlastně teologickou reflexí na téma duchovního života. Spiritualita zahrnuje konkrétní realizaci – „křesťanský prožitek“. Křesťanská spiritualita se vztahuje k Duchu svatému, k tomu, co Bůh prostřednictvím Ducha svatého v nás koná a jak milostí na tuto Boží iniciativu křesťan odpovídá.¹⁰⁸

Pro spojení pojmů spiritualita a mateřství je nutné, jelikož pojem mateřství byl v předchozích tématech velmi rozpracován, vymezit či definovat pojem spiritualita. Spirituální teologie se tímto fenoménem zabývá, zkoumá ho. Podle Slovníku spirituality je možná takováto formulace: „Spiritualita je životní syntéza celého Kristova tajemství vytvořená pod vlivem Ducha svatého tak, že uspořádává jeho jednotlivé prvky kolem konkrétního stavebního principu, jenž pak charakterizuje jeho celkový projev.“¹⁰⁹ Křesťanská spiritualita v rámci církve je velice rozličná a projevy těla jsou dány projevy jeho jednotlivých údů.¹¹⁰

V rámci církve je možné hovořit o spiritualitě životních stavů, jednotlivých řeholních institutů a duchovních hnutí. Téma životních stavů není typickým dělením spiritualit, ale již v novověku začíná být chápán život ve světské odpovědnosti jako služba Bohu. Po první světové válce se dále rozvíjí laická spiritualita, která se stále více ve 20. století dostává do popředí. Druhý vatikánský koncil na tento rozvoj navázal se svými úvahami o církvi jako o Božím lidu.¹¹¹

Spojení termínů spiritualita a mateřství, tedy spiritualita mateřství v této práci především hledá působení Ducha svatého na ženu-matku a její odpověď právě v úhlu mateřství. Z Písma svatého vyplývá, že: „Kristus mluví se ženami o Božích věcech a ony je chápou. Je to opravdový ohlas v mysli a srdci, odpověď víry.“¹¹² Onou výslednicí duchovního života matek pod vlivem Ducha svatého, a to ne v jednotlivostech, ale v celku při mateřském poslání, je spiritualita mateřství. Na ni mají veliký význam křesťanské ctnosti společné všem křesťanům: víra, naděje a láska, což není nic nového, ale pro matku velice důležité, může-li z tohoto zdroje čerpat.

¹⁰⁸ Srov. KOHUT V., „Spiritualita“, in: DE FIORES Stefano, GOFFI Tullo (edd.), Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 904-905.

¹⁰⁹ Tamtéž, 906.

¹¹⁰ Srov. tamtéž.

¹¹¹ Srov. WEISMAYER: op.cit., 147.

¹¹² JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl.15.

3.2 Různé úhly pohledu na spiritualitu mateřství

Mateřství by se dalo rozdělit do tří stádií. První stádium je doba přípravy na mateřství. Toto stádium je různě dlouhé a má svou dynamiku, kdy se dítě sžívá se světem a učí se. Dále pak kdy již chápe a vnímá různé souvislosti a chápe svou roli ve světě a nakonec, kdy touží po naplnění svého poslání. Druhá fáze nastává, když je již žena schopná reprodukce a vlivem početí se stává matkou. Tuto dobu, kdy žena aktivně pečuje o své děti, vychovává je a připravuje na zodpovědný život, je možné nazvat stádiem aktivním. Pak přichází stádium třetí, kdy žena-matka již o své dítě/děti nepečuje, dítě je již samo dospělé a matka svůj úkol do značné míry splnila, ale její mateřství jí tímto není odebráno, matkou zůstává, i když v našem prostředí většinou děti opouštějí původní rodinu a zakládají svou vlastní a s rodiči společně nežijí. Matka i dítě k sobě mají stále rodinné pouto. Matce nastává nová etapa, kdy je matkou s dospělými dětmi, což má též vliv na spiritualitu mateřství.

Na spiritualitu mateřství je možné pohlížet jako na celek, který se projevuje právě funkcí mateřství. Je dost možné vztahovat spiritualitu mateřství k různým stavebním kamenům – například k víře, naději a lásce – a od těch ji odvíjet.¹¹³

Možnost pohlížet na spiritualitu mateřství v čase, s ohledem na dynamiku mateřství, je příhodné pro možnost zachycení struktury ve spiritualitě mateřství. Proto byl zvolen Eriksonův model vývoje jedince, který má v sobě obsažen jak prvek časovosti, tak vývoje. Spiritualita mateřství byla hledána v čase a vývoji jedince, tak, jak se mění vlivem vnější i vnitřní proměny a tím, jak naplňuje své poslání být matkou. Je jasné, že tímto jedincem může být pouze žena, ale muži mají stejně důležité a mateřství rovné poslání být otcem. Být otcem přísluší muži a jeho důstojnosti a být matkou přísluší ženě se stejnou důstojností.¹¹⁴ Toto bylo rozebíráno v podkapitole o ustanovení manželství a plození.¹¹⁵ Na rozdíl od spirituality otcovství, která je v myslích zakořeněna, je spiritualita mateřství opomíjena.¹¹⁶

Spiritualita různých řádů je dána jejich zakladateli, je to cesta, jak se stále více přibližovat Bohu. Z pastorální konstituce *Gaudium et spes* vyplývá pro jednotlivce, aby vnímal svěřené úkoly jako konkrétní cestu, jako konkrétní povolání k uskutečnění křesťanské existence. Smí doufat, že bude mít účast na Kristově vítězství nad hříchem

¹¹³ Srov. WEISMAYER: op. cit., 36.

¹¹⁴ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl. 18.

¹¹⁵ V podkapitolách 1.1, 8 a 1.3, 15.

¹¹⁶ Srov. SKOBLÍK Jiří: Žena na rozcestí: matka či profesionálka?, in: Žena v církvi a ve společnosti, sborník Unie katolických žen I., Praha: Pastorační Středisko, 1999.

a smrtí.¹¹⁷ Z předešlého zkoumání v této práci je patrné, že matky mají také spiritualitu, jejímž prostřednictvím naplňují své lidství, když plní funkci jako matky, čemuž jsou zákonitě v tomto prostředí vystaveny, musí podstoupit, a co vede k naplnění jejich poslání od Boha být matkami v duchu evangelia.¹¹⁸

Bůh měl velký zájem na tom, aby byla matka ve svém mateřství zainteresována, a to nejen fyzicky, což ukazují vnější projevy mateřství, a také psychicky, což se odráží v psychice ženy, ale také duchovně, kdy žena se spolupodílí s Bohem na vzniku nového jedince, společně s mužem, jak již bylo v této práci také rozebráno. Žena nese velký podíl na vzniku nového jedince a přináší i oběť, která je v Božím plánu.¹¹⁹ Utrpení je s mateřstvím velice provázáno, jelikož ženu stojí hodně úsilí.¹²⁰ Zasahuje celého člověka. Kdyby bylo snadné plodit potomky bez utrpení a oběti, nebyla by nejspíše vlivem prvotního hříchu nutnost této oběti pro nás hříšné, aby matky milovaly více a dokonaleji a za své potomky byly schopny obětovat se. Má-li utrpení podíl na utrpení Božím pak vede ke svobodě v plném společenství s Bohem.¹²¹ Láska a oběť jde ruku v ruce, na jedné straně je láska, která je ochotná tuto oběť přijmout a přinést, na straně druhé tato oběť může působit jako katalyzátor pro tuto lásku.¹²² Ale i existence jisté touhy po dětech ve spojitosti s láskou má také svůj spirituální rozměr. Samo zřeknutí se plodivé síly ve smyslu evangelijního panenství v sobě též nese zvláštním způsobem důstojnost a povolání ženy a je prodchnuto Duchem svatým.¹²³

3.3 Eriksonův model a spiritualita

S ohledem na spiritualitu mateřství je možné vysledovat v tomto modelu důležitá období pro duchovní rozvoj.

Tento model byl již výše podrobně rozebrán.¹²⁴ Eriksonova teorie může pomoci pochopit obtíže provázející jedince, který není schopen, buď pro vlastní postižení, nebo pro selhání okolí, rodiny a širšího společenství, dosáhnout optimálního vývojového stupně.

¹¹⁷ Srov. WEISMAYER: op.cit.,148.

¹¹⁸ Srov. BUOB: op. cit., 96.

¹¹⁹ Srov. SESTRA TEREZIE: op.cit., 31.

¹²⁰ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl. 19.

¹²¹ Srov. WEISMAYER: op.cit., 171.

¹²² Srov. SESTRA TEREZIE: op.cit., 32-33.

¹²³ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl. 21.

¹²⁴ V podkapitolách 2.2.1-2.2.8, 26-33.

Demonstrace provedená ve stádiích plně neodpovídá kontinuitě vývoje osobnosti. Je nutné přihlídnout ke zdánlivému protikladu vnitřních a vnějších podmínek v determinaci vývoje.¹²⁵ „Kvantitativní změny v určité době vyústí v kvalitativní změnu psychiky s novou strukturou jednotlivých funkcí.“¹²⁶

Na tomto modelu je možné sledovat mateřství ve vztahu k okolnímu světu, jeho vnitřní strukturu, jeho vývoj. Jak se postupně rozvíjí již od počátku s rozvojem jedince, jak se žena na mateřství připravuje již od raného dětství, je pro ni cílem v hledání integrity skrze lásku a vyúsťuje v období stáří do plné zralosti. Kvalita mateřství je závislá na zvládnutí všech vývojových stupňů a je spojena s integritou celé osoby.

Ještě je nutné upozornit na to, že i dítě, které bylo vystaveno nadnormativní zátěži, nehledě na předpokládaný vývoj, díky *nezdolnosti* vyniká nad své vrstevníky a nemá žádné psychické ani tělesné obtíže. Umí se vyrovnávat s krizemi, které by většinu jedinců negativně poznamenaly více či méně psychickými a zdravotními obtížemi, nebo by vedly k problémovému chování.¹²⁷ Není tedy možné předjímat, že vynikající, dobré podmínky pro rozvoj jedince povedou k dobrému vývoji a špatné podmínky k vývoji problémovému.

Z Eriksonova modelu vyplývá, že pro duchovní rozvoj člověka jsou důležitá všechna období. V prvním stádiu se vytváří *důvěra*, navozuje se vztah ke světu lidem i k Bohu. Druhé stádium přináší utužení *vůle*, která má svůj rozhodující význam ve vytrvalosti postojů. K dosahování vytyčených cílů dopomáhá *cílevědomost*, která se objevuje v období třetím. K tomu, aby dítě věřilo potřebuje *kompetence*, které posilují jeho výkon a vytrvalost. V dospívání prahne člověk po hledání smyslu života, a vytváří si vlastní stupnici hodnot, což se bezprostředně týká vztahu k Bohu, utváří se *věrnost*, která navazuje na důvěru a vztahuje se k víře. Mladší dospělost přináší dle Eriksona ctnost *lásku*, která má také duchovní rozměr. Neboť tělesné dospívání se vztahuje k touze přijímání a dávání lásky.¹²⁸ Nutno je zde i poukázat na sexualitu. „Antropologický rozměr sexuality je neoddělitelný od teologického. Lidské tělo je ve své jednotě duše a těla od začátku určeno vztahem ke druhým, který se od něho liší.“¹²⁹ *Pečování* v období dospělosti je obrazem Boží péče o člověka. Cyklus je zakončen ctností *moudrosti*, která je dosažena vyrovnáním se jedince se světem i s tím, co člověka přesahuje. Zoufalství na konci života je známkou nezralosti a nevyrovnanosti.

¹²⁵ Srov. LANGMEIER: op.cit., 244 - 245.

¹²⁶ Tamtéž, 245.

¹²⁷ Srov. tamtéž, 276-277.

¹²⁸ Srov. AUGUSTYN: op.cit., 49.

¹²⁹ RATZINGER: op.cit., čl.8.

3.4 Spiritualita mateřství v čase

Zde bude zpracována spiritualita mateřství z pohledu vývoje v čase. Výše¹³⁰ bylo mateřství rozděleno do tří stádií. Na tyto etapy bude pohlíženo skrze spiritualitu, která byla též již popsána viz¹³¹. Jedná se tedy o syntézu, která z předešlého popisu vyplývá. V tomto popisu spirituality mateřství je brán v potaz ideální stav. Nejsou zde zmiňovány ani konkrétní situace, aby bylo možné zevšeobecnit dané téma.

První období probíhá od narození až do doby zrání a dospívání – přípravy na mateřství. Je nutné předpokládat zrání víry, kdy se duchovní život rozvíjí s osobností člověka, a protože se jedná o dynamický vývoj, není ukončen, ale je schopen stálého rozvoje. Z předešlého zkoumání vyplývá, že pro jedince je velice důležitá nejranější fáze, kdy se utváří postoje a charakter, a proto je nutné tuto fázi neopomíjet, nepodceňovat ji, ale naopak jí věnovat velkou pozornost. Neboť úroveň spirituality v mateřství je dána jednotlivě úrovní každého jednotlivce. Není možné oddělovat tělesný a duchovní vývoj, vždyť člověk je celek, neoddělovat tělo od duše a naopak.¹³² Dochází-li k tomuto jevu, může se stát, že tělo, které by bylo z duchovního hlediska podceňováno, začalo by si „žít vlastním životem“ bez ohledu na duši, kterou by opomíjelo. Dostavilo by se popírání duše, které se i v postoji k víře v současnosti často děje. Člověk který ztrácí svůj střed, jenž je v Bohu, a staví se na jeho místo, ztrácí tím svou podstatu.¹³³ Stavebním kamenem spirituality v tomto období je život Ježíše Krista s vizí věčného života. Je to obrácení k Ježíši Kristu.¹³⁴ Každá křesťanská spiritualita vykazuje christologický prvek, kde zvláštní místo má společenství s Kristem a jeho následování.¹³⁵ Velkou roli v tomto období hraje nalezení smyslu života v bytí a víze o předávání ho dalším generacím. Pro člověka je důležitá svoboda, směřování a transcendence. Tyto hodnoty jsou pro člověka charakteristické.¹³⁶ Velice důležitá je konkrétní zkušenost s Bohem, která vede ke spiritualitě, je jejím nábojem.¹³⁷

Druhé období nastává, když se žena stává matkou. V době aktivní výchovy je matka velmi časově vytížena a pohlcena životem svých dětí, proto ve spiritualitě mateřství

¹³⁰ V podkapitole 3.2, 37.

¹³¹ V podkapitole 3.1, 36-37.

¹³² Srov. DE FIORES: op.cit., 910.

¹³³ Srov. WALDENFELS: op. cit, 31.

¹³⁴ Srov . tamtéž, 133.

¹³⁵ Srov. WEISMAYER: op.cit., 29.

¹³⁶ Srov. KŘIVOHLAVÝ Jaro: Mít pro co žít, Praha: Návrat domů, 1994, 44.

¹³⁷ Srov. KOHUT: op. cit., 131.

v tomto období je velice důležité propojení všech složek křesťanského života. Neoddělování duchovna od konkrétního žití, ale život ve spojení s církví, s Ježíšem Kristem konkrétně a stále i při každodenních starostech.¹³⁸ Nežít chvíle s Bohem a život „všední“, ale v Bohu žít život v rodině, ve společnosti. V dětech vidět dar Boží.¹³⁹ Naplňovat láskou a obětí křesťanský život, který je prodchnut modlitbou jak soukromou, tak veřejnou, spoluúčastnit se liturgie církve. Eucharistie je zdrojem celého křesťanského života.¹⁴⁰ Velké momenty ženy v tomto období jsou početí a porod, které samy a sobě mají spirituální charakter, kdy první se děje ve skrytosti a druhé se zjevuje příchodem jedince na svět.¹⁴¹

Třetí období je také velmi důležité pro spiritualitu mateřství. Již dochází k přenosu generačního vlivu na vnoučata a pravnoučata a utváření jejich životních hodnot a postojů působením prarodičů. Pro spiritualitu mateřství má význam samé zrání osobnosti, možnost duchovního spojení s dětmi v eucharistii.¹⁴² Duchovní spojení v Ježíši Kristu a vidina společného bytí u Boha, je perspektiva naděje, která spojuje celé rodiny, celý lidský rod.¹⁴³

Tato práce se snažila poukázat na to, že mateřství má již svou podstatou stejně jako otcovství spirituální rozměr, jako celý lidský rod je prodchnut spiritualitou a obdařen Duchem svatým, aby byl veden ke spáse.¹⁴⁴

Maria Matka Boží je jedním ze stavebních kamenů spirituality mateřství, je spojena s Ježíšem Kristem a vzorem pro matky.¹⁴⁵

¹³⁸ Srov. CANTALAMESSA: Maria, zrcadlo církve, op. cit., 70.

¹³⁹ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem*, čl. 18.

¹⁴⁰ Srov. CANTALAMESSA Raniero: Eucharistie - naše posvěcení. Tajemství poslední večeře, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, 45-46, 69.

¹⁴¹ Srov. JAN PAVEL II: *Mulieris dignitatem* čl. 18.

¹⁴² Srov. tamtéž, 51.

¹⁴³ Srov. WEISMAYER: op.cit., 221.

¹⁴⁴ Srov. CUSKELLY: op.cit., 99.

¹⁴⁵ Srov. CANTALAMESSA: Maria, zrcadlo církve, op.cit., 19, 25.

ZÁVĚR

Z celé práce vyšlo najevo, že již samotný proces vyhledávání biblicko-teologických východisek mateřství a psychologické dynamiky mateřství přináší odpověď na to, co je spiritualita mateřství, a proto odpověď samotná nespočívá jen ve výslednici zmíněných kapitol, ale též v samotném procesu tohoto vymezování. Proto celá práce a nejen závěrečná třetí kapitola vypovídá o spiritualitě mateřství.

Odpovědi na to, co to je spiritualita mateřství, je tedy možné nalézat již v první kapitole. Jelikož metody ve spirituální teologii jsou jak teologické, tak psychologické, i další druhá kapitola taktéž vypovídá o spiritualitě mateřství, i když rozebírá mateřství z psychologického pohledu. Odpověď je za prvé tedy obsažena již v biblicko-teologických východiscích mateřství, neboť se přímo vztahují k Bohu, ke Zjevení, k působení Ducha svatého, a v tomto případě k mateřství. Ve druhé části byla zkoumán psychologický vývoj člověka, zkoumána psychologie mateřství. Byla zde popsána Eriksonova metoda ze které ve třetí kapitole byly vyvozeny závěry z pohledu duchovního rozvoje jedince. Bylo nastíněno jak se vývojová stádia prolínají a souvisejí s duchovním rozvojem. Ve třetí kapitole dílčí poznatky již znovu nebyly citovány, ale byl hledán způsob, jak s přispěním Ducha svatého lze pojmout mateřství obecně jako celek bez konkrétních aspektů, které již s ohledem na cíl práce byly zmiňovány v průběhu celé práce, a proto vyplývají z daných závěrů s ohledem na použitou literaturu, ze které bylo v příslušných kapitolách vycházeno.

Inspiraci pro spiritualitu mateřství je možno hledat v ženské spiritualitě a spiritualitě matek, svatých žen. Je možné vycházet ze života svatých např. svatě Ludmily, svatě Zdislavy, svatě Anežky, také svatě Kateřiny Sienské, matky svatého Augustýna svatě Moniky a dalších. Některé se staly matkami, jiné své mateřství naplňovaly péčí a starostlivostí o druhé, a všechny je spojuje láska ke Kristu. I ve Starém zákoně by v tomto směru bylo možno hledat inspiraci. Toto téma je zmiňováno v pracích, které se zabývají ženskou spiritualitou nebo životopisy světců. Vzhledem k rozsahu práce toto téma nebylo rozvíjeno.

Cíl této práce, nalézt spiritualitu mateřství v každodenním životě matky, byl shledán v tom, že je společný všem křesťanům, s tím, že matka specificky naplňuje své poslání. Začíná touhou, plodí se spojením muže a ženy, které je zachyceno ve Zjevení a tvoří jednotu. Spočívá v přijetí svého poslání tak, aby mohlo přinášet radost, která pramení u Ježíše Krista. Je daná nadějí, vírou a láskou, a to skrze přijetí křesťanství,

prostřednictvím vlastního života a svých potomků nebo plodů své práce, dále šíří Boží království.

Důležité aspekty ve spiritualitě mateřství jsou dány jednotou mezi mužem a ženou, vytvořením důvěry u potomka, které mají velký význam. Tato jednota je podpořena, neboli spíše tvořena Kristem a přenos důvěry pramení ze samotné víry v Boha, což je oboje plně propojeno s Duchem svatým.

Láska ve spiritualitě mateřství má nesmírný význam, tento aspekt, který ryze pramení z Lásky samého Boha, je pro mateřství určující, protože mateřství je láskou prodchnuto a má moc šířit lásku dál. Velikost lásky spočívá i ve velikosti mateřství.

Práce se snažila poukazovat na propojení života duchovního s životem tělesným a hledat spirituální rozměr ženy matky na pozadí předurčenosti a vyvolení každého jedince, jenž vyúsťuje, či je korunován právě v eschatologickém smyslu.

Seznam literatury

Pramenná literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 1996;

BENEDIKT XVI.: Encyklika *Deus caritas est*, Praha: Paulínky, 2006;

—: Oslabováním instituce rodiny je ohrožován mír. Zprávy radia vaticana, 11. 12. 2007, <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=8801>, (13. 12. 2007);

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995;

JAN PAVEL II: *Familiaris consortio*. O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Praha : Zvon, 1992;

—: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě, Praha: Zvon, 1996;

—: *Mulieris dignitatem*. O důstojnosti a povolání ženy, Praha: Zvon, 1992;

—: Teologie těla. Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu, Praha: Paulínky, 2006;

—Bůh ženě zvláštním způsobem svěruje lidskou bytost
<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=938>, (30. 3. 2008);

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995;

PAVEL VI.: Encyklika *Humanae vitae*. O správném sdělování lidského života, Stojanov: 1980;

RATZINGER Joseph: Kongregace pro nauku víry. List biskupům katolické církve o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě, Praha: Česká biskupská konference, 2004;

Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé (vydala Německá biskupská konference 1995), České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1998;

Sekundární literatura:

AUGUSTYN Józef: *Sexualita v našem životě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995;

BALTHASAR Hans Urs: *Maria*, Praha: Scriptun, 1991;

BUOB Hans: *Povolání k vydanosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995;

CANTALAMESSA Raniero: *Eucharistie - naše posvěcení. Tajemství poslední večeře*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004;

- : Maria, zrcadlo církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995;
- : Panenství, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993;
- CROISSANT Jo: Žena neboli kněžství srdce, Praha: Paulínky, 2005;
- CUSKELLY E[...] J[...]: Současná spiritualita. Duchovní život z hlediska současné psychologie, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994;
- DE FIORES Stefano a GOFFI Tullo (edd.), Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999;
- KOHUT Pavel Vojtěch: Co je spirituální teologie?, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007;
- KŘIVOHLAVÝ Jaro: Mít pro co žít, Praha: Návrat domů, 1994;
- LANGMEIER Josef, KREJČÍŘOVÁ Dana: Vývojová psychologie, Praha: Grada, 2006;
- MOTYČKA Pavel, VANĚK Petr, VANĚK David, BARTOŇKOVÁ Hana: Psychologická čítanka aneb vybrané kapitoly z psychologie, Olomouc: Vzdělávací nadace Jana Husa, 2002;
- NAZARE-AGA Isabelle: Nenechte sebou manipulovat, Praha: Portál, 1999;
- OLIVAR Roberto Roche: Etická výchova, Bratislava: Orbis Pictus Ispropolitana, 1992;
- PŠENIČKA Oldřich: Sexuální výchova v rodině, Pardubice: ATD Hradec Králové, 1995, 140;
- RUPPRT Fidelis, GRÜN Anselm: Modli se a pracuj, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994;
- SESTRA TEREZIE: Láska a oběť, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994;
- ŠVEJCAR Josef: Péče o dítě. Doplněné a rozšířené aktualizované vydání, Praha: Nuga, 1993;
- TOMÁŠEK František: Pedagogika pro vychovatele a rodiče, Brno: Nibowaka, 1992;
- VÁGNEROVÁ Marie: Psychopatologie pro pomáhající profese, rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál, 2004;
- WALDENFELS Hans: Fenomén křesťanství. Křesťanská universalita v pluralitě náboženství, Praha: Vyšehrad, 1999;
- WEISMAYER Josef: Život v Plnosti. Dějiny a teologie duchovního života, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994;
- Žena v církvi a ve společnosti, sborníky Unie katolických žen I.-III., Praha: Pastorační středisko, 1999, 2001, 2005;

ANOTACE V ANGLICKÉM JAZYCE:

CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE

Catholic Theological Faculty

Department of Theological Ethics and Theology of Spirituality

Theology of Spirituality

Author: Ing. Vlasta Holečková

Title: Spirituality of motherhood

Bachelor's thesis

Thesis advisor: doc. ThLic. Pavel Vojtěch Kohut, Th.D.

PRAGUE 2008

Annotation:

The thesis refers to the connection of spiritual and physical life and finds the spiritual dimension of a woman as a mother on the background of predetermination and being chosen of every individual, which leads to, or is crowned in the very eschatological sense.

The aim of the thesis, finding the spirituality of motherhood in everyday life of the mother, was found in the fact that it is common to all Christians. The mother specifically fulfils her mission. It starts with desire, procreates in the connection of a man and a woman, which is depicted in Revelation and creates Unity. It consists in accepting one's mission so that it could bring joy, which springs from Jesus Christ. It is given by hope, belief and love, through accepting Christianity, by means of our own life and our descendants or fruit of our work, to expand further the Kingdom of Heaven.

Love in the spirituality of motherhood has an immense importance. This aspect, which purely springs from Love of God himself, is determining for the motherhood, because motherhood is full of love and has the power to spread the love everywhere.

The greatness of love lies in the greatness of motherhood as well.

Keywords:

Biblical-theological recourses of motherhood

Developmental psychology

Eschatology

Psychological dynamics of motherhood

Spirituality of motherhood